

การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการบริหารจัดการน้ำ กรณีศึกษา :
กลุ่มผู้ใช้น้ำคลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งซ้ายและกลุ่มผู้ใช้น้ำคลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งขวา
เขื่อนแม่จัดสมบูรณ์ชล อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

เสนอ

อาจารย์เดช อุณหะจรรย์รักษ์

โดย

ไพโรจน์ วงศ์สูง

วิชา การศึกษาอิสระ (PA 797)

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (โครงการพิเศษ)
มหาวิทยาลัยรามคำแหง (เชียงใหม่)

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

1.1 ปัญหาการจัดการทรัพยากรน้ำของประเทศ

น้ำเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิต และจะมีความสำคัญมากยิ่งขึ้นในอนาคต เมื่อจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น การพัฒนาทางเศรษฐกิจและการพัฒนาความเป็นอยู่สูงขึ้น ทำให้ความต้องการใช้น้ำสูงขึ้นไปด้วย ในขณะที่ปริมาณน้ำมีจำนวนคงที่หรือลดน้อยลง เนื่องจากสาเหตุหลายประการ ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีทรัพยากรน้ำอุดมสมบูรณ์มาแต่ในอดีต จึงทำให้แบบแผนการใช้น้ำของประชาชนทั่วไปและของรัฐเป็นไปอย่างฟุ่มเฟือย ขาดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการให้เกิดประโยชน์สูงสุด จนถึงปัจจุบันนี้ทรัพยากรน้ำไม่อุดมสมบูรณ์หรือมีอย่างสม่ำเสมอเพียงพอเหมือนเช่นในอดีต จึงทำให้เกิดขึ้น ทั้งในด้านน้ำขาดแคลน น้ำท่วม น้ำเน่าเสีย หรือมลพิษทางน้ำ และยังก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมาอีก เช่น ปัญหาแย่งชิงน้ำระหว่างกลุ่มผู้ใช้น้ำด้วยกัน หรือระหว่างการใช้น้ำในแต่ละภาคของการผลิต เช่น ภาคเกษตรกรรม ภาคอุตสาหกรรม เป็นต้น ซึ่งปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้นับวันจะทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น จึงจำเป็นต้องมีการปรับปรุงระบบการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีเป้าหมายให้การใช้ทรัพยากรน้ำที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดภายใต้การพัฒนาแบบยั่งยืน โดยให้ทุกส่วนในสังคมทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ประชาชนทั่วไป จะต้องมีส่วนร่วมอย่างจริงจังในระบบการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ (ปราโมทย์ ไม้กั๊ด, 2541, หน้า 18)

ในอดีตที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของไทยมีปัญหาดัง ๆ สรุปได้ดังนี้

1) ด้านนโยบายของรัฐในอดีตที่ผ่านมา แม้ว่ารัฐบาลจะเขียนนโยบายด้านทรัพยากรน้ำไว้บ้างก็ตามแต่ก็ไม่เป็นนโยบายทางด้านการบริหารการจัดการทรัพยากรน้ำที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรมเพียงพอที่จะนำไปสู่การปฏิบัติได้ มุ่งให้ความสำคัญกับการ

พัฒนาหรือการจัดหาแหล่งน้ำเพิ่มเติมเป็นหลัก ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการจัดลำดับความสำคัญของการใช้น้ำ การจัดสรรน้ำ บนพื้นฐานของความเป็นธรรมและประโยชน์แก่สังคมโดยรวม การป้องกันและการแก้ไขปัญหาภัยธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับน้ำ และในการจัดทำนโยบายและแผน ด้านการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่ผ่านมาจำกัดอยู่ในวงแคบ ภาคประชาชนไม่ได้เข้าไปร่วมในการกระบวนการตัดสินใจด้วย และยังไม่มีแผนแม่บทที่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนเพื่อให้หน่วยงานปฏิบัติยึดถือปฏิบัติตาม

2) ด้านโครงสร้างองค์การบริหารและการกระจายอำนาจ ในปัจจุบัน การบริหารทรัพยากรน้ำมีลักษณะเป็นการบริหารแบบแยกส่วน คือ มีหน่วยงานที่เป็นส่วนราชการ ดำเนินการด้านการพัฒนาแหล่งน้ำ ซึ่งเป็นหน่วยปฏิบัติการประมาณ 38 หน่วยงาน ใน 9 กระทรวง มีคณะกรรมการระดับชาติที่เกี่ยวข้องประมาณ 7 คณะ ทำให้บริหารจัดการทรัพยากรน้ำเป็นไปอย่างไม่มีเอกภาพ มีความซ้ำซ้อน ทำให้การพัฒนาแหล่งน้ำเป็นไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพ องค์กรส่วนท้องถิ่นไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมให้การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของตนเอง การปฏิบัติงานของหน่วยปฏิบัติบางครั้งไม่สอดคล้องกัน และไม่สอดคล้องกับนโยบายในส่วนรวมของรัฐบาล

3) ด้านงบประมาณ ในปัจจุบันการจัดทำงบประมาณของประเทศยังเป็นไปในลักษณะของการจัดสรรงบประมาณรายกระทรวง ทบวง กรม ซึ่งเป็นการพิจารณางบประมาณโดยยึดพื้นฐานจากงบประมาณเดิมที่แต่ละหน่วยงานเคยได้รับในปีที่ผ่านมา ขาดการพิจารณาด้านปัญหาในภาพรวมของประเทศโดยเฉพาะด้านการพัฒนาแหล่งน้ำ ซึ่งมีหน่วยดำเนินการอยู่เป็นจำนวนมากในหลายกระทรวงทำให้การปฏิบัติงานเป็นไปในลักษณะต่างคน ต่างทำ ตามภารกิจและงบประมาณที่ได้รับมา ขาดการประสานงาน ประสานแผนปฏิบัติการอย่างจริงจัง เพราะงบประมาณมีการกระจายตัวมาก

4) ด้านกฎหมาย กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของไทย มีอยู่เป็นจำนวนมาก บางฉบับเป็นกฎหมายที่ควบคู่ไปกับการจัดองค์กรหรือการกำหนดอำนาจหน้าที่หน่วยงานของรัฐ แต่ยังไม่มีความชัดเจนที่กล่าวถึงการจัดการทรัพยากรน้ำ

โดยตรงที่กฎหมายดังกล่าว บางฉบับออกมาเป็นเวลานานมาก จึงจำเป็นที่จะต้องได้รับการพิจารณารวบรวมหรือจัดทำขึ้นใหม่หรือปรับปรุงใหม่เพื่อให้สามารถสนองต่อปัญหาหรือความต้องการที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันและอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสม

5) ด้านข้อมูลสารสนเทศ เนื่องจากมีหน่วยดำเนินการด้านการพัฒนาแหล่งน้ำอยู่เป็นจำนวนมากในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ ดังนั้นข้อมูลการดำเนินการด้านการพัฒนาแหล่งน้ำจึงกระจัดกระจายอยู่ตามส่วนราชการต่าง ๆ มีลักษณะเป็นข้อมูลด้านการพัฒนาแหล่งน้ำที่สมบูรณ์ในแต่ละพื้นที่ และไม่สามารถนำมาใช้สำหรับการวางแผนการพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงทำให้การดำเนินงานไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างเพียงพอและทันต่อความต้องการ หรือไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรน้ำได้อย่างสมบูรณ์

1.2 ปัญหาการบริหารจัดการน้ำในเขตพื้นที่โครงการเขื่อนแม่จัดสมบูรณ์ชล

โครงการเขื่อนแม่จัดสมบูรณ์ชลดำเนินการก่อสร้างโดยกรมชลประทาน เมื่อปีพ.ศ. 2520 และเสร็จสมบูรณ์ทั้งโครงการในปี พ.ศ. 2528 ความจุที่ระดับเก็บกัก 265 ล้านลูกบาศก์เมตร และส่งน้ำให้แก่พื้นที่เพาะปลูกและพื้นที่รับประโยชน์ ผ่านระบบส่งน้ำฝั่งขวาและฝั่งซ้ายความยาวรวม 30.72 กิโลเมตร ในเขตอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 4 ตำบล ประมาณ 30,000 ไร่ และส่งน้ำสนับสนุนพื้นที่เพาะปลูกของฝ่ายต่างๆ ในลุ่มน้ำปิงตอนบนตั้งแต่ฝายสินธุกิจปรีชา อำเภอสันทรายจนถึงฝายวังปาน เขตจังหวัดลำพูน ในช่วงฤดูแล้ง รวมพื้นที่ประมาณ 177,000 ไร่ ตลอดจนส่งน้ำสนับสนุนการผลิตน้ำประปาของสำนักงานการประปาอำเภอแม่แตงและสำนักงานการประปาจังหวัดเชียงใหม่ (กรณีแม่น้ำปิงมีปริมาณน้อยและระดับน้ำต่ำกว่าท่อสูบน้ำ)

ด้วยเหตุปัจจัยดังกล่าวมาข้างต้นไม่ว่าจะเป็นการใช้น้ำเพื่อการเกษตรในพื้นที่โครงการเขื่อนแม่จัดเอง หรือพื้นที่การเกษตรอื่น ๆ ตลอดจนการผลิตน้ำประปาต่างเป็นกิจกรรมที่ต้องการใช้น้ำจำนวนมาก ทำให้ปริมาณน้ำขาดความสมดุล และอาจนำไปสู่ความขัดแย้งในกรณีที่ต้องมีการแบ่งปันน้ำระหว่างกัน โดยเฉพาะบางปีที่มี

ปริมาณฝนตกในพื้นที่ต่ำกว่าเกณฑ์เฉลี่ยซึ่งจะส่งผลให้ปริมาณน้ำในลำน้ำปิงและปริมาณน้ำเก็บกักในเขื่อนแม่งัด มีปริมาณน้อยตามไปด้วย ดังนั้นการบริหารจัดการน้ำต้องมีความโปร่งใส เป็นธรรม และเกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำ เนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีการใช้น้ำมากที่สุด ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้ใช้น้ำในการบริหารจัดการน้ำเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อให้ทราบถึงปัญหาอุปสรรคต่างๆ ในการบริหารจัดการน้ำและกระบวนการมีส่วนร่วมของเกษตรกร รวมถึงแนวทางในการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคตลอดจนพัฒนาการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการบริหารจัดการน้ำในอนาคต

2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

2.1 เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการบริหารจัดการน้ำเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

2.2 เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคของการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล

2.3 เพื่อศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหาอุปสรรคของการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำ เขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล

3. ขอบเขตของการศึกษา

ศึกษาเฉพาะ เกษตรกรที่ในเขตพื้นที่โครงการเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล บริเวณคลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งซ้ายและคลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งขวา อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

4. นิยามศัพท์เฉพาะ

การจัดการทรัพยากรน้ำ หมายถึง การดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างรวมกันอย่างบูรณาการเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำและทรัพยากรอื่นที่เกี่ยวข้องในเขตลุ่มน้ำ

การพัฒนาอย่างยั่งยืน ตามความหมายที่องค์กรสหประชาชาตินิยามไว้ คือ รูปแบบของการพัฒนา ที่ตอบสนองความต้องการของคนในปัจจุบัน โดยไม่ทำให้คนรุ่นต่อไปในอนาคต ต้องประนีประนอม ขอมลลดทอนความสามารถ ในการที่จะตอบสนองความต้องการของตัวเอง

5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

5.1 ทำให้ทราบรูปแบบและกระบวนการในการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการบริหารจัดการน้ำ เขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล จังหวัดเชียงใหม่

5.2 ทำให้ทราบปัญหาอุปสรรคของการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำ เขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล

5.3 ทำให้ทราบถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำ เขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเกี่ยวกับ การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการบริหารจัดการน้ำ : กรณีศึกษากลุ่มผู้ใช้น้ำคลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งซ้ายและกลุ่มผู้ใช้น้ำคลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งขวา โครงการเขื่อนแม่จัดสมบูรณ์ชล อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการวิจัยโดยแยกออกเป็นประเด็นดังนี้

- 2.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม
- 2.2 แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วม
- 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการน้ำชลประทาน
- 2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

คำว่า “การมีส่วนร่วม” ได้มีผู้ให้ความหมายที่หลากหลาย และมีความแตกต่างกันไปตามความเข้าใจและประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ซึ่งอาจจะมองทั้งในแง่ของแนวคิด หลักการ กระบวนการ และวิธีการปฏิบัติ

WHO/UNICEF (อ้างถึงใน ทศนีย์ ปุวรรตน์ , 2550 , หน้า17) ให้ความหมายว่าการมีส่วนร่วม คือ การที่กลุ่มของประชาชนก่อให้เกิดการรวมตัวที่สามารถกระทำการตัดสินใจใช้ทรัพยากร และมีความรับผิดชอบในกิจกรรมที่กระทำในกลุ่ม

ความหมายของการมีส่วนร่วมอย่างกว้าง ๆ เช่นการมีส่วนช่วยเหลือโดยสมัครใจ การให้ประชาชนเข้าร่วม กับกระบวนการตัดสินใจและกระบวนการดำเนินการโครงการ ตลอดจนร่วมรับผลประโยชน์จากโครงการเหล่านี้ ล้วนเป็นข้อความที่ดูมีความคล่องตัว ดูเป็นการปฏิบัติงานที่จริงจัง ซึ่งบ่งบอกว่าโครงการหรือเป็นงานนั้น การมีส่วนร่วมจะมีการกำหนดวัตถุประสงค์และขั้นตอนการดำเนินงานอย่างไร สำหรับความหมายของ

การมีส่วนร่วมที่ระบุเฉพาะเจาะจง เช่น การที่จะให้ประชาชนมีทั้งสิทธิและหน้าที่ที่เข้าร่วมแก้ปัญหาของเขา ให้เขาเป็นผู้มีความคิดริเริ่มและใช้ความพยายามและความเป็นตัวของตัวเองเข้าดำเนินการและควบคุมทรัพยากร และระเบียบในสถาบันต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้ ก็เป็นการแสดงถึงความหมายที่บอกถึงสภาพการมีส่วนร่วมที่เน้นให้กลุ่มร่วมดำเนินการ และมีจุดประสงค์ที่จะให้การมีส่วนร่วมนั้นเป็นการปฏิบัติอย่างแข็งขัน มิใช่เป็นไปอย่างเฉยเมย หรือการมีส่วนร่วมพอเป็นพิธีเท่านั้น

ประเวศ วะสี (อ้างถึงใน ทศนีย์ ปุวรรณ์ , 2550 , หน้า 18) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน ควรมีลักษณะเป็นการส่งข่าวสารให้แก่สังคมโดยวิธีต่าง ๆ เช่น ผ่านทางสื่อมวลชน หรือแม้แต่การเดินทาง เพื่อให้ทราบปัญหาความเดือดร้อนประชาชนควรมีส่วนร่วมในการเจรจาปัญหาความขัดแย้งด้วยความเสมอภาคและเคารพในความเป็นมนุษย์

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์(อ้างถึงใน รัชนก วิริยะอารีธรรม , 2549 , หน้า 10) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วม (Participation) หมายถึง การร่วมกันทำงานกับกลุ่มเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้วยความตั้งใจโดย มีการร่วมมือร่วมกัน มีการประสานงานที่ดี และสิ่งสำคัญคือ มีความรับผิดชอบร่วมกัน

ความหมาย “ การจัดการชลประทานโดยเกษตรกรมีส่วนร่วม ”

กรมชลประทาน (2546 , หน้า 1) ให้ความหมายไว้ว่า การจัดการชลประทานโดยเกษตรกรมีส่วนร่วม หมายถึง การจัดการชลประทานโครงการต่างๆในด้านการส่งน้ำบำรุงรักษา ที่เกษตรกร โดยตัวแทนกลุ่มผู้ใช้น้ำกับเจ้าหน้าที่ชลประทานร่วมกันดำเนินการ นอกจากนี้ควรมีตัวแทนขององค์กรส่วนท้องถิ่น (อบต. / อบจ.) และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมด้วย เพื่อการมีส่วนร่วมขององค์กรท้องถิ่นและเป็นการดำเนินงานแบบบูรณาการ

“การบริหารจัดการชลประทานแบบมีส่วนร่วม” ดำเนินการมานานกว่า 700 ปี เป็นวิธีการดำเนินชีวิตของชุมชนล้านนา ในรูปแบบขององค์กรเหมืองฝาย

กรณีการ์ เล็กบุญญาสิน (2538 , หน้า 140) ได้กล่าวถึง องค์กรเหมืองฝายไว้ว่า องค์กรเหมืองฝาย เป็นองค์กรนิเวศน์ชุมชนของท้องถิ่นล้านนา เป็นองค์กรของหมู่คน กินน้ำแม่น้ำเหมืองเดียวกัน องค์กรเหมืองฝาย มีหน้าที่ จัดระบบน้ำของชุมชน เพื่อให้ ความอุดมสมบูรณ์ต่อผืนนา ต่อ “ ข้าวเป็นเจ้า ” ของชุมชน สมาชิกเหมืองฝายจะร่วม แร่งกันสร้างฝาย ขุดลำเหมือง เพื่อท่อน้ำใส่นา และระบายน้ำออกจากผืนนา และ ร่วมกันจัดสรร – แบ่งปัน การใช้น้ำอย่างเหมาะสม สมาชิกของเหมืองฝายผูกพันและ ร่วมกันรับผิดชอบดูแลรักษาแหล่งต้นน้ำ – ขุนน้ำ ของเหมืองฝาย ร่วมกันดูแลซ่อมแซม เหมืองฝาย และมีส่วนร่วมในการจัดการคลี่คลายปัญหาข้อขัดแย้ง ของชุมชนอย่าง เหมาะสม

องค์กรเหมืองฝาย มีความสำคัญทางสังคมและทางการเมือง ในประวัติศาสตร์ นิเวศน์ลุ่มน้ำแม่ปิงและลุ่มน้ำต่างๆในดินแดนล้านนา มาอย่างต่อเนื่องยาวนาน นับตั้งแต่ การตั้งถิ่นฐานสร้างบ้านแปงเมือง สืบมาจนถึงปัจจุบัน

การดำรงอยู่ขององค์กรเหมืองฝาย และความสำคัญทางสังคม เกี่ยวข้องโดยตรง กับการมีอำนาจในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนอันหลายหลาย อำนาจใน การตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้น้ำ การมีส่วนร่วมของสมาชิกเหมืองฝาย ในการกำหนด กฎเกณฑ์ เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์และดูแลรักษาแหล่งน้ำของตน อันเป็นพลังสำคัญ ขององค์กรชุมชน ที่จะทำให้สามารถปรับตัวหรือปรับบทบาทหน้าที่ขององค์กรได้ตาม สภาพปัญหาที่แท้จริงและความเปลี่ยนแปลงภายในชุมชน

2.2 แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วม

Rogers และ Shoemaker (อ้างถึงใน ศุภชัย นิมมานเหมินท์ , 2532 , หน้า 110) กล่าวไว้ว่า พลังในการตัดสินใจที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ คือ การมีส่วนร่วม ในอำนาจอย่างกว้างขวาง และการตัดสินใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง โดยมีการปรึกษากับพวกที่รับผลกระทบ

กระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจดังกล่าว มีความสัมพันธ์กับตัวแปร ดังต่อไปนี้

1. ความรู้เกี่ยวกับความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนแปลง
2. การชักจูงและการประเมินผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการตัดสินใจ
3. การตัดสินใจที่ยอมรับหรือจะปฏิเสธอันมีผลจากการประเมิน
4. การสื่อสารเกี่ยวกับการตัดสินใจ
5. การกระทำตามการตัดสินใจ

Homas (อ้างถึงใน สุขชัย นิมมานเหมินท์ , 2532 , หน้า 110 – 111) ได้อธิบายถึงปัจจัยที่ทำให้บุคคลเกิดการรวมกลุ่มว่ามีอยู่ด้วยกัน 3 ประการ คือ

1. มีกิจกรรม (Activity) หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่บุคคลกระทำ เช่น เขียน บันทึกลงนามในนิติกรรม สัญญา ตัดสินใจ เป็นต้น

2. การปฏิบัติได้ตอบซึ่งกันและกัน (Interaction) หมายถึง การติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิก อันเป็นผลให้เกิดการปฏิบัติได้ตอบซึ่งกันและกัน จึงเป็นการสนองของบุคคลที่มีส่วนร่วมในกิจกรรม การสังเกตการณ์ปฏิบัติต่อกัน อาจพิจารณาได้ 3 ทางคือ

- 1) ในแง่ความบ่อย คือ มีการติดต่อกันเป็นประจำหรือไม่(มีความสม่ำเสมอ)
- 2) ในแง่ความนาน คือ มีการติดต่อเป็นระยะยาว เวลานานเท่าใด (มีช่วงเวลาที่แน่นอน)
- 3) ในแง่ความสำคัญ คือใครเป็นผู้ริเริ่มการติดต่อ (มีผู้รับผิดชอบที่แน่นอน)

3. ความรู้สึกทางอารมณ์ (Sentimentel) หมายถึง ความรู้สึกต่าง ๆ อันได้แก่ ความรู้สึก ความคิด (Thought) ความเชื่อ (Belief) และความหวัง (Hope) ของสมาชิกทั้งหลาย เป็นต้น อันเป็นลักษณะภายในของแต่ละบุคคลที่เป็นผลเนื่องจากการปฏิบัติได้ตอบซึ่งกันและกัน เช่น ความชอบพอรักใคร่ ความเคารพยกย่อง ความเป็นเพื่อนสนิท

John M. Cohen และ Norman T. Uphoff (อ้างถึงใน สุกัญญา เรือนสอน , 2543 , หน้า 12-15) ได้เสนอขั้นตอนของการมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน คือ

- 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision making)
- 2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation)
- 3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits)
- 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

นอกจากนั้น Uphoff ยังได้เสนอกรอบแนวคิดเบื้องต้นในการวิเคราะห์การมีส่วนร่วม ในการพัฒนาชนบท ว่ามี 3 มิติ และ 2 บริบท ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

มิติ (Dimensions) มี 3 มิติ คือ

1) มีส่วนร่วมอะไรบ้าง ซึ่งแบ่งเป็นการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน โดยทางใดทางหนึ่ง (เช่น สนับสนุนทรัพยากรต่าง ๆ การบริหารกิจกรรมหรือการประสานงาน) การมีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินการดำเนินงาน

2) มีส่วนร่วมกับใครบ้าง ได้แก่ มีส่วนร่วมกับชาวบ้าน ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ทางราชการ นักพัฒนาเอกชน ทั้งนี้ให้พิจารณาถึงคุณลักษณะของผู้เข้าร่วมในเรื่องเพศ สถานภาพครอบครัว อาชีพ และรายได้

3) มีส่วนร่วมอย่างไรบ้าง ได้แก่ มีส่วนร่วมโดยสมัครใจหรือถูกบังคับ ลักษณะรูปแบบของการมีส่วนร่วม โดยผ่านองค์กรประชาชน หรือโดยตรง ขนาดของการมีส่วนร่วม ผลที่เกิดจากการมีส่วนร่วมนั้นช่วยเพิ่มพลังของประชาชน หรือเป็นแค่เพียงการได้ติดต่อสัมพันธ์กับนักพัฒนาเท่านั้น

บริบท (Contexts) มี 2 อย่าง คือ

1) ลักษณะของโครงการ โดยพิจารณาจากลักษณะของสิ่งนำเข้า ว่ามีความซับซ้อนของเทคโนโลยีเพียงใด ลักษณะของประโยชน์ที่ได้รับ (ความเร็ว ช้ำ ที่ได้รับประโยชน์) และเงื่อนไขที่ต้องกำหนด เช่น การเข้าถึงการบริหารโครงการ ความยืดหยุ่นของโครงการ เป็นต้น

2) สภาพแวดล้อมของกิจกรรมตามโครงการ ได้แก่ ปัจจัยทางประวัติศาสตร์ ปัจจัยทางกายภาพและธรรมชาติ ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม ปัจจัยทางการเมือง เป็นต้น (Cohen and Uphoff , 1980 : 219)

กล่าวโดยสรุป ของความหมาย ของการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชน คือความสำเร็จของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติไม่ให้อยู่กับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่จะต้องขึ้นอยู่กับความร่วมมือกับ ทุกฝ่าย โดยเฉพาะประชาชนในท้องถิ่น หากมีความรู้ความเข้าใจ ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งชุมชนเข้าไปใช้ประโยชน์ ในการดำรงชีวิต และเมื่อเห็นว่าทรัพยากรเหล่านั้นถูกทำลายชุมชนย่อมมีความหวงแหนและมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ อันจะนำไปสู่การร่วมมือร่วมใจกันในการป้องกันทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนของตนเองอย่างยั่งยืน

2.1 การมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วมของชุมชน มีความสำคัญต่อการพัฒนาแนวใหม่ ที่ต้องการให้ งานพัฒนาต่าง ๆ ทำโดยประชาชนได้มีส่วนร่วม อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมของประชาชนมีอยู่หลายรูปแบบดังนี้

2.1.1) การมีส่วนร่วมของชุมชนแบบอุดมคติ

การมีส่วนร่วมของชุมชนแบบอุดมคตินี้ เป็นลักษณะที่โครงการพัฒนาต่าง ๆ ในชุมชน โดยมีชุมชนเป็นแกนนำในกิจกรรมทั้งหมด ตั้งแต่การตัดสินใจไปจนถึงการควบคุมติดตามงานและการประเมินผล การมีส่วนร่วมของชุมชนแบบอุดมคตินี้ มักจะพบในชุมชนชนบทในเรื่องเกี่ยวกับงานของศาสนาหรืองานบุญประจำปี เพราะสมาชิกในชุมชนจะมีความรู้สึกทำเพื่อส่วนรวม ถ้าหากไม่ทำก็จะเกิดความรู้สึกไม่ดีทั้งเกิดขึ้น

กับตัวเองและชาวบ้านอาจนึกได้ เช่น เจ้าอาวาสในหมู่บ้านแห่งหนึ่งได้รับพระราชทานพัศศ ประชาชนต่างมีความยินดีและช่วยกันร่วมแรงกันวางแผนจัดงานฉลองพัศศด้วยความเต็มใจ และร่วมกันบริจาคเงินเพื่อจ้างมหาสมณาลงตลอดจนการแบ่งหน้าที่การทำงานจนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี หนึ่งลักษณะของการมีส่วนร่วมของชุมชนแบบอุดมคตินี้ เป็นลักษณะที่เกิดขึ้นจากแรงจูงใจภายในชุมชนเอง สมาชิกรับรู้ร่วมกันเกี่ยวกับปัญหาความต้องการรวมตัวกัน และมีการลงแรงสมทบทุนเพื่อให้งานบรรลุตามเป้าหมาย

2.1.2) การมีส่วนร่วมของชุมชนแบบประชาชนเป็นแกนนำ

การมีส่วนร่วมของชุมชนแบบประชาชนเป็นแกนนำนี้ มุ่งผลประโยชน์ของชุมชนเป็นหลัก โดยสมาชิกในชุมชนได้ตระหนักถึงปัญหาร่วมกัน เนื่องจากประชาชนตระหนักถึงสิทธิของตนเองและเห็นถึงผลประโยชน์ส่วนใหญ่ที่ต้องสูญเสียไป แต่อาจมีการต่อต้านในกลุ่มผู้เสียประโยชน์ก็ได้ เช่น ประชาชนยกขบวนไปยังหน้าอำเภอ เพื่อเรียกร้องให้สร้างคลองส่งน้ำชลประทานให้ทั่วถึงที่ดินของประชาชนส่วนใหญ่ แทนที่จะสร้างผ่านที่ดินผืนใหญ่ของคนไม่กี่คนในหมู่บ้าน จากตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงประชาชนได้ตระหนักถึงปัญหาและความต้องการของชุมชน

2.1.3) การมีส่วนร่วมของชุมชนแบบเจ้าหน้าที่พัฒนาเป็นแกนนำ

การมีส่วนร่วมของชุมชนนี้ เป็นลักษณะที่พบเห็นทั่วไปในชุมชนต่าง ๆ เป็นลักษณะของการทำงานพัฒนา ขององค์กรพัฒนาภายนอกชุมชนที่มาจากฝ่ายรัฐบาลหรือเอกชน โดยได้มีข้อสมมติว่าประชาชนจะต้องมีการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมของชุมชน เช่น การนำประชาชนที่เกี่ยวข้องมาอบรมให้ทราบถึงวิธีการ และภาวะความเป็นผู้นำในการเรียกประชุมประชาชนให้ตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน ตั้งแต่การกำหนดวิธีการ และการดำเนินการพัฒนาโครงการต่างๆ วิธีการที่ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมนี้พิจารณาแล้วเห็นว่าเจ้าหน้าที่พัฒนา ยังคงเป็นแกนนำทั้งความคิดและการกระทำ แต่อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นวิธีการที่เหมาะสมในภาวะปัจจุบัน และพัฒนา การมีส่วนร่วมของประชาชนในอนาคต เปรียบเสมือนเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ศึกษา และ

เรียนรู้การมองปัญหาของชุมชน นอกจากนี้เป็นกระบวนการเรียนรู้ของประชาชน เพื่อให้เข้าใจ การมีส่วนร่วมโดยมีเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา คอยให้คำปรึกษา ให้กำลังใจ และสนับสนุนประชาชนให้เกิดความตระหนักในปัญหาและให้ประชาชน ได้รู้จักประเมินผลได้ผลเสียจากการเข้ามามีส่วนร่วม โดยประชาชนเป็นแกนนำในการ พัฒนา

2.1.4) การมีส่วนร่วมของชุมชนแบบสั่งการ

การมีส่วนร่วมของชุมชนแบบสั่งการนี้ เป็นลักษณะที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม โดยมีได้เกิดจากความต้องการที่แท้จริงของชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้านเกณฑ์ชาวบ้านให้ไป ปรับปรุงถนนริ้วบ้านและบริเวณบ้านให้สะอาด เพื่อต้องการที่จะส่งหมู่บ้านเข้าประกวด ลักษณะการมีส่วนร่วมจึงเป็นแบบสั่งการ ซึ่งมีได้นำไปสู่การพัฒนาความคิดของ ประชาชนในชุมชน มักจะเป็นเรื่องที่ทำเพื่อเป็นประโยชน์ในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า เท่านั้น

2.2 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา

2.2.1) ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา

หน่วยงานที่ทำหน้าที่พัฒนาชนบท ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานพัฒนาของรัฐบาล (Government Organization) หรือหน่วยงานพัฒนาของภาคเอกชน (Non - Governmental) ต่างให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น ที่จะเข้า ร่วมในการพัฒนา แต่ดูเหมือนว่าความเข้าใจเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนใน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนทั้งหลาย ยังขาดความเข้าใจความหมายที่ สอดคล้องต้องกัน

ในปัจจุบัน แม้รัฐบาลจะมีเจตจำนงในการพัฒนาชนบท และส่งเสริมให้ ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา แต่ความหมายของการมีส่วนร่วม มักถูกนำไปใช้ เป็นเครื่องมือให้ประชาชนเข้ามาให้ความร่วมมือในกิจกรรมหรือ โครงการที่รัฐและ เจ้าหน้าที่ของรัฐกำหนดไว้ มากกว่าจะเป็นการมีส่วนร่วมตามความหมายที่แท้จริง (ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์, 2527 : 2)

ดังนั้น จึงจำเป็นจะต้องมาทำความเข้าใจกับความหมายของ การมีส่วนร่วมการพัฒนาตามความหมายที่แท้จริง และเป็นสากล ซึ่งมีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

สถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาสังคมของสหประชาชาติ (United Nations Research Institute For Social Development) หรือในชื่อย่อว่า UNRISD ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม ของประชาชนในการพัฒนาว่า คือ การเข้าร่วมอย่างกระตือรือร้น และมีพลังของประชาชนในด้านต่าง ๆ ได้แก่

- ในกระบวนการตัดสินใจ เพื่อกำหนดนโยบายของสังคมและการจัดสรรทรัพยากรเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย
- ในการปฏิบัติตามแผนหรือโครงการต่าง ๆ โดยสมัครใจ (Hirsch , 1990 :186)

จากทฤษฎีการมีส่วนร่วม ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ลักษณะการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงนั้นจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อ ผู้มีส่วนได้เสียมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวจะเกิดขึ้นเมื่อชุมชนท้องถิ่นรวมตัวกันจัดหาแหล่งน้ำ และบริหารจัดการร่วมกัน

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการน้ำชลประทาน

กรมส่งเสริมการเกษตร (2548, หน้า 32 - 34) ได้อธิบายไว้ว่า การจัดการน้ำชลประทานของโครงการชลประทาน มีกิจกรรมที่สำคัญซึ่งจะต้องดำเนินการควบคู่กันไปให้สอดคล้องกันอยู่ 3 กิจกรรมใหญ่ ๆ คือ การส่งน้ำชลประทาน การให้น้ำชลประทานแก่พืชอย่างมีประสิทธิภาพ และการระบายน้ำที่เหลือใช้ออกจากพื้นที่เพาะปลูก

1. การส่งน้ำชลประทาน หมายถึงการดำเนินการจัดสรรน้ำและส่งน้ำชลประทานที่มีอยู่ของโครงการชลประทาน รวมถึงตั้งแต่ที่หัวงานของโครงการชลประทาน ที่ระบบคลองส่งน้ำ และระบบคูส่งน้ำ ไปจนถึงแปลงเพาะปลูกของเกษตรกร ให้ทั่วถึงอย่างสม่ำเสมอ และมีความเป็นธรรม ซึ่งการส่งน้ำชลประทานนี้ เป็นกิจกรรมการจัดการ

ส่งน้ำชลประทานในระดับรวมทั้งโครงการ ทั้งที่หัวงาน และด้วยระบบคลองส่งน้ำให้มีความเหมาะสม ร่วมกับการจัดการส่งน้ำชลประทานในระดับไร่นา โดยการแจกจ่ายน้ำไปตามระบบคูส่งน้ำจนถึงแปลงเพาะปลูกด้วย ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินงานที่สำคัญดังนี้

1.1 การวางแผนการส่งน้ำ หมายถึง การวางแผนที่กำหนดในรายละเอียดของงานและระยะเวลาที่จะทำการส่งน้ำชลประทานให้กับพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ภายในเขตโครงการชลประทาน ในแผนการส่งน้ำจะแสดงถึงความต้องการใช้น้ำในการปลูกพืช จำนวนน้ำที่จะทำการส่งไปตามคลองและคูส่งน้ำสายต่าง ๆ วิธีการส่งน้ำนี้มักจะกระทำไว้เป็น 2 ประเภท คือ

1) แผนการส่งน้ำชลประทานระดับโครงการ เป็นแผนที่กำหนดถึงความต้องการใช้น้ำในการปลูกพืช จำนวนน้ำที่จะจัดสรรและส่งไปตามคลองส่งน้ำสายใหญ่ คลองซอย และคลองแยกซอยต่าง ๆ สำหรับแจกจ่ายให้กับพื้นที่เพาะปลูก โดยผ่านท่อส่งน้ำให้พื้นที่เพาะปลูกต่าง ๆ ต่อไป ในแต่ละช่วงเวลาที่ปฏิบัติการส่งน้ำตามความต้องการของพื้นที่เพาะปลูกด้วยวิธีการส่งน้ำและการควบคุมน้ำที่เหมาะสม

2) แผนการส่งน้ำชลประทานระดับไร่นา เป็นแผนที่กำหนดถึงความต้องการใช้น้ำในการปลูกพืช จำนวนน้ำที่จะต้องส่งไปตามคูส่งน้ำ จำนวนน้ำที่จะรับจากคลองส่งน้ำผ่านท่อส่งน้ำให้พื้นที่เพาะปลูกแต่ละท่อ ซึ่งเป็นจุดควบคุมบังคับน้ำที่ต้นระบบคูส่งน้ำชลประทานให้แปลงเพาะปลูก ในแต่ละช่วงเวลาที่ปฏิบัติการส่งน้ำตามความต้องการของแปลงเพาะปลูกพืชต่าง ๆ ด้วยวิธีการส่งน้ำและการควบคุมน้ำที่เหมาะสม

การวางแผนการส่งน้ำ โดยทั่วไปก็จะอาศัยผลการศึกษาวิเคราะห์ของข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นและเกี่ยวข้องต่าง ๆ ในโครงการชลประทาน อันได้แก่ ข้อมูลลักษณะและคุณสมบัติ ของดิน สภาพของน้ำในเขตโครงการ ความต้องการใช้น้ำของพืช สภาพฝนและลมฟ้าอากาศ ลักษณะภูมิประเทศ และสภาพพื้นที่เพาะปลูก ตลอดจนประสิทธิภาพของการให้และส่งน้ำในระดับต่าง ๆ ของการชลประทาน

วิธีการส่งน้ำชลประทาน การส่งน้ำชลประทานจากหัวงานโครงการชลประทาน โดยเริ่มจากท่อหรือประตูปากคลองส่งน้ำสายใหญ่ แล้วส่งน้ำเข้าไปตามคูส่งน้ำจนถึงแปลงเพาะปลูกต่าง ๆ ของเกษตรกรนั้น มีอยู่ 3 วิธี คือ

1) วิธีการส่งน้ำชลประทานแบบต่อเนื่องตลอดเวลา (Continuous Irrigation) เป็นวิธีการส่งน้ำที่นิยมปฏิบัติกันอย่างกว้างขวาง โดยจะส่งน้ำไปยังพื้นที่เพาะปลูกพืชทุกแปลงด้วยจำนวนคงที่ตลอดเวลา 24 ชั่วโมง จนตลอดฤดูกาลเพาะปลูก เป็นวิธีการส่งน้ำที่เกษตรกรและเจ้าหน้าที่ส่งน้ำสามารถปฏิบัติได้ง่าย และใช้แรงงานน้อย แต่มีข้อเสียอยู่ที่มักสูญเสียน้ำไปจากแปลงนา โดยเปล่าประโยชน์มากเกินไป และไม่สามารถควบคุมได้ง่ายนัก ในกรณีที่พื้นที่เพาะปลูกต้องการน้ำ ตอนระยะที่ต้นพืชต้องการน้ำมากที่สุด พร้อมกันจำนวนมาก จะเกิดปัญหาการแก่งแย่งน้ำ เนื่องมาจากการแพร่กระจายน้ำในคูส่งน้ำ ไม่สามารถดำเนินการได้อย่างทั่วถึง

2) วิธีการส่งน้ำชลประทานแบบหมุนเวียนหรือส่งให้เป็นรอบเวร (Rotational Irrigation) เป็นวิธีการส่งน้ำชลประทานที่ส่งให้แก่แปลงปลูกพืชตามจำนวนน้ำและระยะเวลาที่กำหนดไว้ โดยมีลำดับหรือรอบเวรในการส่งน้ำที่กำหนดไว้อย่างแน่นอนตามความต้องการใช้น้ำของเกษตรกร และระยะเวลาการเจริญเติบโตของพืชหมุนเวียนกันไป วิธีการส่งน้ำชลประทานแบบหมุนเวียนในระดับคลองซอย และหมุนเวียนในระดับคูส่งน้ำ ซึ่งสามารถลดการสูญเสียน้ำชลประทานได้ดีกว่าการส่งน้ำให้พื้นที่เพาะปลูกแบบต่อเนื่องตลอดเวลา สามารถแบ่งปันและส่งน้ำให้กับพื้นที่เพาะปลูกได้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกันได้ดี และสามารถลดปัญหาการแก่งแย่งน้ำระหว่างเกษตรกรผู้ใช้น้ำในช่วงการขาดแคลนน้ำต้นทุนได้มากอีกด้วย

3) วิธีการส่งน้ำชลประทานตามความต้องการของเกษตรกรผู้ใช้น้ำ (Demand Irrigation) เป็นวิธีการส่งน้ำชลประทานให้กับพื้นที่เพาะปลูกตามระยะเวลาและปริมาณที่เกษตรกรผู้ใช้น้ำจะมีความต้องการ วิธีนี้มักนิยมใช้กับในประเทศที่พัฒนาแล้วเนื่องจากระบบคลองและคูส่งน้ำต้องมีขนาดใหญ่โตกว่าวิธีการส่งน้ำทั้งสองแบบดังกล่าวข้างต้น เพื่อให้สามารถส่งน้ำจำนวนมากที่มีผู้ต้องการพร้อมกันได้ โครงการชลประทานที่ทำการแจกจ่ายน้ำโดยวิธีนี้ จะเป็นต้องมีแหล่งน้ำต้นทุนอย่างเพียงพอเสมอ ซึ่งได้แก่อ่างเก็บน้ำ

และเหมาะสำหรับโครงการที่มีการเก็บเงินค่าน้ำชลประทาน ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมและให้ผู้ใช้ น้ำ รู้จักการประหยัดน้ำอีกด้วย

1.3 การติดตามและวิเคราะห์ผลการส่งน้ำชลประทาน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อติดตามให้ทราบข้อบกพร่องที่ควรปรับปรุง เพื่อนำมาปรับแผนการส่งน้ำที่กำหนดไว้ให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง ซึ่งสิ่งที่ควรติดตาม ได้แก่ วิธีการส่งน้ำ วิธีการให้น้ำแก่พืชที่ปลูก ตลอดจนวิธีการปลูกพืชและความก้าวหน้าของการเพาะปลูกกับผลการเพาะปลูกที่ได้รับจากน้ำชลประทานนั้น มีข้อมูลและข้อบกพร่องอย่างไรบ้าง

2. การให้น้ำชลประทานแก่พืช และการใช้น้ำชลประทานให้มีประสิทธิภาพ หมายถึง ดำเนินการให้น้ำชลประทานที่ได้รับจากคูส่งน้ำให้กับพืชในแปลงเพาะปลูก ด้วยวิธีการที่เหมาะสม ตลอดจนให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการน้ำของพืช ทั้งนี้ เพื่อให้การใช้น้ำชลประทานต่อไปนั้นดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และช่วยให้พืชที่ปลูกได้รับผลผลิตสูงขึ้นตามเป้าหมาย

3. การระบายน้ำที่เหลือใช้ออกจากพื้นที่เพาะปลูก หมายถึง การดำเนินการระบายน้ำที่พื้นที่เพาะปลูกมีอยู่มากจนเกินความต้องการ และน้ำฝนที่ตกจำนวนมากไปในฤดูฝน ออกจากพืชที่เพาะปลูกและเขตโครงการชลประทานด้วยระบบระบายน้ำในระดับไร่นา และด้วยระบบคลองระบายน้ำของโครงการชลประทาน

ในการจัดการน้ำชลประทานมีจุดมุ่งหวังให้เกษตรกรที่ทำการปลูกพืชในเขตโครงการได้รับประโยชน์สูงสุด จึงควรมีการจัดการให้สอดคล้องกัน ทั้งทางด้านวิศวกรรม ด้านการปลูกพืช และด้านเศรษฐกิจสังคม โดยมีการจัดการทั้ง 3 ด้านไปพร้อม ๆ กัน อย่างประสมประสาน

1. **การจัดการด้านวิศวกรรม** ประกอบด้วยการบริหารและดำเนินงานด้านวิศวกรรม โดยบุคลากรและเทคโนโลยีที่เหมาะสม เกี่ยวกับการก่อสร้างงานดินและงานคอนกรีต การส่งน้ำชลประทาน การให้น้ำแก่พืชที่ปลูก การดูแลบำรุงรักษาลังก่อสร้างหรืออาคารชลประทาน ตลอดจนการระบายน้ำที่พืชไม่ต้องการออกจากพื้นที่เพาะปลูกและเขตโครงการชลประทาน เป็นต้น

2. **การจัดการด้านการปลูกพืช** ประกอบด้วยการบริหารและดำเนินการปลูกพืชในเขตโครงการชลประทาน โดยบุคลากรและเทคโนโลยีที่เหมาะสม เกี่ยวกับการเลือกพืชที่เหมาะสม วิธีการปลูกพืช การจัดการที่ดินเพื่อการเพาะปลูก การป้องกันและการกำจัดศัตรูพืช ตลอดจนการวางแผนปลูกพืช เป็นต้น ให้สอดคล้องกับการมีน้ำชลประทานเพื่อใช้ในการเพาะปลูกนั้น

3. **การจัดการด้านเศรษฐกิจและสังคม** ประกอบด้วยการบริหารและดำเนินงานด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยบุคลากรและการจัดการที่เหมาะสมเกี่ยวกับการรวมกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำ เพื่อการแบ่งปันน้ำอย่างไม่เหลื่อมล้ำหรือมีความขัดแย้งกันน้อยที่สุด การจัดหาแหล่งเงินทุน การจัดการตลาด การพัฒนาชุมชน และการสหกรณ์ เป็นต้น เพื่อสนับสนุนให้การเพาะปลูกในเขตโครงการชลประทานดำเนินไปด้วยความราบรื่นและครบวงจร

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สำหรับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม มีหลายท่านที่ได้ทำการศึกษาวิจัยการมีส่วนร่วมในแบบต่างๆ เป็นต้นว่า

ศุภชัย นิมมานเหมินท์ (2532) ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการชลประทานแบบพื้นเมืองของล้านนาไท (เหมือง ฝ่าย และ พนัง) : ปัจจัยที่มีผลต่อความร่วมมือของสมาชิกกลุ่มชลประทานราษฎร ในการจัดการ การใช้น้ำในพื้นที่อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

จากการศึกษาพบว่า ในตำนานพื้นเชียงใหม่ หรือตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ เจียนถึงระบบเหมืองฝายว่า ปราภฏตั้งแต่ก่อนสมัยพญามังรายจะ ทรงสร้างเมืองเชียงใหม่ ในปี พ.ศ.๑๘๓๕ ในอาณาจักรหริภุญไชยอ้ายฟ้าได้บัญชาให้ไพร่หรือชาวเมืองหริภุญไชย ขุดเหมือง เพื่อส่งน้ำเข้าพื้นที่เกษตร คือ "พันนาทวน" เรียกว่า "เหมืองแจ่ง หรือเหมืองแก้ว" (แก้ว = เม็ดสีขาวที่ขึ้นบนฝ่ามือที่เมื่อทำงานหนัก) ระบบ เหมืองฝาย ได้สืบทอดมาจนถึงยุคปัจจุบัน ล้านนาเป็นแคว้นที่มีระบบเหมืองฝายที่ชาวบ้านสร้างขึ้นมา มากที่สุด ทั้งยังปรากฏข้อความใน กฎหมายล้านนา เช่น มังรายศาสตร์ กำหนดโทษเกี่ยวกับผู้ทำเหมืองฝายชำรุดด้วย เหมืองมีชื่อต่างๆ ดังนี้

- เหมืองหลวง คือ เหมืองขนาดใหญ่สายหลัก มีคลองซอยแยกออกไปชักน้ำใช้ในพื้นที่เกษตร
- เหมืองซอย หรือเหมืองไส้ไก่เป็นลำ เหมืองขนาดเล็กที่แยกออกจากเหมืองหลวงชักน้ำเข้านา
- เหมืองกิน หมายถึง คลองที่ส่งน้ำเข้า คล้ายกับเหมืองซอย หรือเหมืองไส้ไก่
- เหมืองฟู หมายถึง คลองที่ขุดชักน้ำเข้านาที่มีระดับสูงกว่าพื้นนา
- เหมืองเสียว หมายถึง คลองที่ขุดขึ้นเพื่อระบายน้ำทิ้งจากนา บางแห่งเรียกเหมืองขึ้นน้ำ หรือ ล้อง

นอกจากจะขุดเหมืองแล้ว ชาวล้านนาได้สร้างเขื่อนขวางลำน้ำธรรมชาติ เพื่อทดน้ำในลำน้ำธรรมชาตินั้นให้สูงถึงระดับ ที่ต้องการ สะดวกแก่การให้น้ำไหลสู่เหมืองหลวงหรือพื้นที่เกษตร เรียกว่า ฝาย นิยมสร้างด้วยไม้เนื้อแข็งเสียมปลายให้แหลมตอกขวาง ลำน้ำธรรมชาติเป็นระยะ อัดด้วยกิ่งไม้ ทรายเป็นทำในฤดูแล้งก่อนทำนา

เมื่อน้ำล้นจากฝายลงสู่เหมืองแล้ว ชาวบ้านจะทำทำนบจากเหมืองหลวงนำน้ำเข้าเหมืองซอยเรียกว่า แต ทำนบกั้นน้ำ จากเหมืองซอยต่างๆ เพื่อนำน้ำเข้าเรียกว่า เจียง และสุดท้ายทำนบจากเจียงลงสู่พื้นที่ในนาเรียกว่า ต้าง

ระบบเหมืองฝาย เป็นระบบการใช้น้ำของชาวล้านนาในอดีตที่สะท้อนภูมิปัญญาท้องถิ่น ในระบบเหมืองฝาย คำว่า เหมือง หมายถึง ร่องน้ำที่ขุดขึ้นเพื่อชักน้ำเข้าในนาเพื่อการเกษตร มีชื่อเรียกเหมืองหลายชื่อเรียกตามขนาดและหน้าที่ของเหมือง ซึ่งสะท้อน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติคือน้ำ และมีการสืบทอดทางวัฒนธรรมในการจัดการระบบชลประทานแบบพื้นเมืองดั้งเดิมที่ใช้อยู่ในล้านนาไท

จิรายุ ทองเขอ่อน (2537) ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรในจังหวัดลำพูน พบว่า

1. อายุ มีความสัมพันธ์ในทิศทางบวกกับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตร นั่นคือเกษตรกรที่มีอายุมาก จะเข้ามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรมากกว่าเกษตรกรที่มีอายุน้อย ทั้งนี้เป็นเพราะเกษตรกรที่มีอายุน้อย ซึ่งอยู่ในวัยหนุ่มสาวได้อพยพเข้าไปทำงานเป็นพนักงานในโรงงานนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือเป็นจำนวนมาก คงเหลือแต่เกษตรกรผู้ซึ่งมีอายุมากแล้ว อีกทั้งเป็นผู้ที่ยึดอาชีพทางการเกษตรมาช้านานอีกด้วย

2. ขนาดพื้นที่ถือครอง มีความสัมพันธ์ในทิศทางบวกกับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรมากกว่าเกษตรกรที่มีขนาดพื้นที่ถือครองน้อย ทั้งนี้เป็นเพราะเกษตรกรผู้ที่มีพื้นที่ถือครองมากนั้น ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตร เนื่องจากจำเป็นต้องอาศัยน้ำเพื่อการเกษตรเป็นปัจจัยสำคัญในการทำการเกษตรของตน

3. ตำแหน่งทางสังคมเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตร กล่าวคือ ผู้ที่ตำแหน่งทางสังคมไม่ว่าจะเป็นตำแหน่งที่เป็นทางการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน เป็นต้น หรือตำแหน่งที่ไม่เป็นทางการ เช่น กรรมการวัด เป็นต้น จะเข้ามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรมากกว่าผู้ที่ไม่มีความสัมพันธ์ทางสังคม ทั้งนี้เพราะทั้งผู้นำชุมชนและผู้เป็นกรรมการต่าง ๆ ของชุมชนต้องทำงานเพื่อส่วนรวมในฐานะตำแหน่งอยู่แล้ว

4. การได้รับข้อมูลข่าวสารเป็นปัจจัยสำคัญ ที่มีความสัมพันธ์ในทิศทางบวกกับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตร กล่าวคือเกษตรกรที่ได้รับข้อมูลข่าวสารมากจะเข้ามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรมากกว่า เกษตรกรที่ได้รับข้อมูลข่าวสารน้อย ทั้งนี้เพราะผู้ที่มีความสนใจใน

การรับฟังข่าวสารจะมีบุคลิกของผู้ที่มีความตื่นตัว หมั่นศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ จึงมักให้ความสำคัญและเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตร

5. เกษตรกรผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจ ในเรื่องเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรมาก จะเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรมากกว่า เกษตรกรที่มีความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรน้อย ทั้งนี้เพราะ เกษตรกรผู้ซึ่งมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตร มักจะตระหนักถึงภัยที่จะเกิดขึ้น เมื่อเกิดการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร จึงจำเป็นต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรในท้องถิ่นของตน

ประทีป เรืองมาลัย (2541) ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของเกษตรกร ในการจัดการน้ำชลประทานของโครงการชลประทานเขื่อนแม่กวงอุดมธารา ในอำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน พบว่า

1. เพศ อายุ รายได้ และขนาดของพื้นที่ที่รับน้ำชลประทานไม่มีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทานเพื่อการเกษตร
2. ระดับการศึกษา การรับรู้ข้อมูลข่าวสารและความสัมพันธ์ในฐานะสมาชิกในกลุ่มผู้ใช้น้ำ มีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำชลประทาน

ทรงศักดิ์ มีชัย (2544) ได้ศึกษาเรื่อง กระบวนการมีส่วนร่วมในชมรมผู้สูงอายุบ้านป่าขาม อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่า เจ็อนใจหรือปัจจัยที่มีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ ในชมรมผู้สูงอายุบ้านป่าขาม ประกอบด้วย

1. ลักษณะโครงการ เนื่องจากโครงการดังกล่าวสามารถตอบสนองความต้องการและสอดคล้องกับสภาพปัญหาของผู้สูงอายุในด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ และสังคม ประกอบกับผู้สูงอายุได้ตระหนักแล้วว่า ชมรมผู้สูงอายุให้ประโยชน์มากกว่าผลเสีย

2. ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวย เช่นสภาพบ้านเรือนที่อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม เส้นทางการสัญจรภายในหมู่บ้านที่ค่อนข้างสะดวก ระบบเศรษฐกิจชุมชนที่อยู่ขึ้นดี ประกอบกับชุมชนบ้านป่าขามมีผู้นำที่เข้มแข็ง อีกทั้งสังคมหมู่บ้านมีรากฐานมาจากสังคมชนบทดั้งเดิมที่มีการพึ่งพาอาศัยกัน โดยมีระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติและการนับถือผีปู่ย่า จะเป็นระบบวัฒนธรรมที่เป็นกลไกควบคุมในสังคมให้มีการปฏิบัติต่อกันในทางที่ดีงาม มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในกิจกรรมต่างๆทั้งในเรื่องส่วนตัวและส่วนรวม

3. เจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งเป็นปัจจัยอิทธิพลภายนอกเป็นผู้ผลักดันและกระตุ้นให้ผู้สูงอายุได้เห็นความสำคัญและเข้าร่วมด้วยความเต็มใจแล้วนำไปสู่การปฏิบัติด้วยตัวผู้สูงอายุเอง โดยมีเจ้าหน้าที่รัฐคอยเป็นที่ปรึกษาในระยะแรกๆ

4. ผลประโยชน์ ซึ่งเป็นปัจจัยภายในมีอิทธิพลต่อการเข้าร่วมในชมรม ทั้งนี้เนื่องจากการดำเนินการของชมรม จะให้ผลประโยชน์ต่อผู้สูงอายุโดยตรง ทั้งทางด้านสุขภาพ ด้านเศรษฐกิจ และสังคม

เจริญ เขาวนั้ประยูร (2548) ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรในเขตลุ่มแม่น้ำฝาง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า

1. ชุมชนในเขตลุ่มแม่น้ำฝางมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อใช้ในการเกษตร โดยมีส่วนร่วมทั้งในการพัฒนาแหล่งน้ำ การจัดสรรน้ำใช้ในการเกษตร การอนุรักษ์แหล่งน้ำ และการแก้ปัญหาคุณภาพน้ำ

2. ในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตร พบปัญหาและอุปสรรคทั้งปัญหาจากภาครัฐ ปัญหาที่เกิดจากชุมชน และปัญหาที่เกิดจากสภาพแวดล้อม

รัชนก วิริยะอารีธรรม (2549) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการชลประทาน โครงการชลประทานแม่แตง จังหวัด

เชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรบางส่วนมีปัญหาในเรื่องการไม่ได้เข้าร่วมประชุมกลุ่มและหารือกับกลุ่มในเรื่องการจัดการชลประทาน และ ปัญหาที่เกี่ยวกับการไม่ได้มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาระบบชลประทาน ทำให้ไม่ทราบถึงข้อตกลงของกลุ่มและไม่ได้ปฏิบัติตามกฎระเบียบที่ตั้งไว้ทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้น ซึ่งเกษตรกรให้เหตุผลว่า ไม่มีเวลาและไม่มีความรู้เรื่องการดูแลระบบชลประทาน จึงไม่ค่อยได้เข้ามามีส่วนร่วม

เจษฎา งามประภาส (2551) ได้ทำการศึกษา กระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาพฤติกรรมของเกษตรกรบ้านม่วงป้อก อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งจากการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมโดยการประยุกต์ใช้กระบวนการ A-I-C ตั้งแต่การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น (A - Appreciation) การสร้างวิสัยทัศน์ร่วมหรืออุดมการณ์ (I - Influence) และ การนำยุทธศาสตร์ วิธีสำคัญ มากำหนดแผนปฏิบัติการ (C - Control) พบว่า

1. เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างเกิดการรับรู้ถึงผลกระทบต่อสุขภาพจากการใช้สารเคมี เห็นคุณค่าของการมีส่วนร่วม ในการระดมสมองเพื่อแก้ไขปัญหาที่มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน
2. เกษตรกรมีความคิดร่วมกันว่าจะต้องมีแผนและโครงการเพื่อพัฒนาพฤติกรรม การใช้สารเคมีป้องกันวัชพืชและโรคพืชในเกษตรกร หรือลดการใช้สารเคมี
3. เกษตรกรผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีการคิดหาเหตุผลมาสนับสนุนแนวคิดของตนเอง และกลุ่มอย่างเป็นเหตุเป็นผลเพื่อให้ได้มาซึ่งการยอมรับแนวทางในการแก้ไขปัญหา มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างกว้างขวาง มีการทำงานเป็นทีม ยอมรับความคิดเห็นของคนอื่น และโต้แย้งกันในบรรยากาศที่เป็นมิตร รวมทั้งได้สร้างข้อตกลงร่วมกัน ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในผลงานที่เกิดขึ้น

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่องการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการบริหารจัดการน้ำ
กรณีศึกษา : กลุ่มผู้ใช้น้ำคลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งซ้าย และ กลุ่มผู้ใช้น้ำคลองส่งน้ำสาย
ใหญ่ฝั่งขวา โครงการเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล ท้องที่ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการศึกษาตามลำดับ ดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย
2. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูล

1. รูปแบบการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูล 2 แนวทาง คือ

- 1) ศึกษาจากเอกสาร ได้แก่ หนังสือ ,วารสาร, บทความ , เอกสาร
งานวิจัย , วิทยานิพนธ์ พร้อมทั้งเอกสารอื่นๆที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น
- 2) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหาร
จัดการน้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำ คลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งซ้าย และ กลุ่มผู้ใช้น้ำคลองส่งน้ำสาย
ใหญ่ฝั่งขวา อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

2. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1 สถานที่ดำเนินการวิจัย

เขตพื้นที่รับน้ำจากเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล จำนวน 2 แห่ง ได้แก่พื้นที่
รับน้ำจากคลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งซ้าย และ พื้นที่รับน้ำจากคลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งขวา
อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

2.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ คือสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำทั้งหมดของเขื่อนแม่จัดสมบูรณ์ชล เนื่องจากการวิจัยเชิงคุณภาพ การเลือกกลุ่มตัวอย่างในการสัมภาษณ์ ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (เฉลิมพล ศรีหงษ์,ม.ป.พ.,หน้า 13) โดยสัมภาษณ์บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการน้ำเขื่อนแม่จัดสมบูรณ์ชล จำนวน 2 กลุ่มตัวอย่าง รวมทั้งสิ้น 10 คน ซึ่งได้แก่

1. กลุ่มผู้ใช้น้ำคลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งซ้าย ประกอบด้วย ประธานกลุ่ม และ กรรมการบริหารกลุ่มผู้ใช้น้ำ จำนวน 4 คน รวม 5 คน
2. กลุ่มผู้ใช้น้ำคลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งขวา ประกอบด้วย ประธานกลุ่ม และ กรรมการบริหารกลุ่มผู้ใช้น้ำ จำนวน 4 คน รวม 5 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างโดย กำหนดแนวทางในการสัมภาษณ์ เป็นประเด็นกว้างๆ ที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการน้ำในคลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งซ้ายและคลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งขวา ตลอดจนการจัดการน้ำในเขื่อนแม่จัดสมบูรณ์ชล อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งได้แก่ กระบวนการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการบริหารจัดการน้ำ ปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมของเกษตรกร แนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการบริหารจัดการน้ำ การสร้างเครื่องมือ จะดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

- วิเคราะห์ลักษณะของข้อมูลที่ต้องการศึกษา จากวัตถุประสงค์การศึกษา
- สร้างเครื่องมือ แบบสัมภาษณ์ เตรียมประเด็นสำคัญที่ต้องการศึกษา
- นำเครื่องมือให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบให้คำแนะนำ
- นำเครื่องมือที่สมบูรณ์ดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยจัดเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่ได้กำหนดไว้แบบเจาะลึกด้วยตนเอง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากแบบสัมภาษณ์ด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา ใน 3 ประเด็นหลัก คือ

1. กระบวนการในการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการบริหารจัดการน้ำเขื่อนแม่จัดสมบูรณ์ชล อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
2. ปัญหาและอุปสรรค ในกระบวนการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการบริหารจัดการน้ำเขื่อนแม่จัดสมบูรณ์ชล อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
3. แนวทางในการแก้ไขปัญหาอุปสรรคในกระบวนการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการบริหารจัดการน้ำเขื่อนแม่จัดสมบูรณ์ชล อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

บทที่ 4 ผลการศึกษา

การศึกษามีส่วนร่วมของเกษตรกรในการบริหารจัดการน้ำ กรณีศึกษากลุ่มผู้ใช้น้ำคลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งซ้าย และ กลุ่มผู้ใช้น้ำคลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งขวา เขื่อนแม่จันทน์ชล อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้ศึกษาโดยอาศัยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลและคำตอบที่เป็นจริงครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก กรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำ ซึ่งเป็นตัวแทนของประชากรในการวิจัยครั้งนี้ มีจำนวน 2 กลุ่ม รวมทั้งสิ้น 10 คน ดังนี้

1. กลุ่มผู้ใช้น้ำคลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งซ้าย มีจำนวนสมาชิกทั้งสิ้น 1,176 ราย ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 5 คน ประกอบด้วย

1) นายสมบูรณ์	พรมมินทร์	ตำแหน่ง	ประธานกลุ่มผู้ใช้น้ำ
2) นายสุวิทย์	เทียมพิก	ตำแหน่ง	รองประธานฯ
3) นายถนัด	พิลัย	ตำแหน่ง	เหรัญญิก
4) นายอนันต์	ยีนยงค์	ตำแหน่ง	ปฏิคม
5) นายดำรงค์	ปัญญาพล	ตำแหน่ง	ประชาสัมพันธ์

2. กลุ่มผู้ใช้น้ำคลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งขวา มีจำนวนสมาชิกทั้งสิ้น 1,949 ราย ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มตัวอย่างจำนวน 5 คน ประกอบด้วย

1) นายทวี	ทองซำ	ตำแหน่ง	ประธานกลุ่มผู้ใช้น้ำ
2) นายประถม	วรรณะ	ตำแหน่ง	กรรมการ
3) นายมงคล	จุมแสง	ตำแหน่ง	กรรมการ
4) นายสุวรรณ	บุญสูง	ตำแหน่ง	หัวหน้าคูส่งน้ำที่ 65
5) นายณรงค์	คำเขียว	ตำแหน่ง	หัวหน้าคูส่งน้ำที่ 49

ในการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์ใน 2 ลักษณะ คือ

1. การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal interview) ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์แบบเปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบ (สุภางค์ จันทวานิช , 2551 , หน้า 77) เพื่อให้ทราบข้อมูลทางด้านวัฒนธรรม ทักษะ และความเชื่อ

2. การสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ (Formal interview) คือการสัมภาษณ์ที่มีการใช้แบบฟอร์มในการสัมภาษณ์ โดยมีการตั้งประเด็นคำถามเพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการศึกษาซึ่งคำถามประกอบด้วย

1) ก่อนที่จะมีการก่อสร้างเขื่อนแม่จัดสมบูรณ์ชล เกษตรกรมีการรวมกลุ่มหรือร่วมมือกันจัดหาแหล่งน้ำและบริหารจัดการกันอย่างไร ? เกษตรกรส่วนใหญ่นิยมปลูกพืชชนิดใด ?

2) ในการรวมกลุ่มกันของเกษตรกร มีขั้นตอน และความเป็นมาอย่างไร ? ใครเป็นผู้นำหรือผู้ริเริ่ม และเพราะเหตุใดเกษตรกรถึงให้ความร่วมมือ สำหรับผู้ที่ไม่ให้ความร่วมมือกับกลุ่มฯจะได้รับผลกระทบอย่างไรบ้าง ?

3) การบริหารจัดการน้ำในยุคนั้นมีระเบียบกฎเกณฑ์อย่างไร ใครเป็นผู้กำหนดกติกาการใช้น้ำ เกิดปัญหาในการให้ความร่วมมือของสมาชิกหรือไม่ ? ปัญหาส่วนใหญ่เกิดจากอะไร และมีวิธีการจัดการอย่างไร ?

4) ภายหลังจากที่เขื่อนแม่จัดสมบูรณ์ชลก่อสร้างแล้วเสร็จ และสมาชิกสามารถใช้น้ำจากเขื่อนได้แล้ว คณะกรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมหรือไม่ ? กติกาในการใช้น้ำมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงหรือไม่อย่างไร ? วัฒนธรรมในการปลูกพืชเปลี่ยนไปจากเดิมหรือไม่อย่างไร ?

5) ในการบริหารจัดการน้ำเขื่อนแม่จัดสมบูรณ์ชล สมาชิกในกลุ่มของท่านให้ความร่วมมือที่ดีหรือไม่อย่างไร

5.1 ความร่วมมือในด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อตกลงของกลุ่ม สมาชิกให้ความร่วมมือหรือไม่ ? สมาชิกที่ให้ความร่วมมือที่ดีท่านคิดว่าเกิดจากอะไร ? ส่วนผู้ที่ไม่ให้ความร่วมมือ ท่านคิดว่าปัญหาเกิดจากอะไร และมีวิธีการแก้ไขอย่างไร ?

5.2 ความร่วมมือในด้านการบำรุงรักษาเหมืองฝายและการขุดลอกคูคลองส่งน้ำ สมาชิกให้ความร่วมมือหรือไม่ ? สมาชิกที่ให้ความร่วมมือที่ดีท่านคิดว่าเกิดจากอะไร ? ส่วนผู้ที่ไม่ให้ความร่วมมือ ท่านคิดว่าปัญหาเกิดจากอะไร และมีวิธีการแก้ไขอย่างไร ?

5.3 ความร่วมมือในด้านการเข้าร่วมประชุม สมาชิกให้ความร่วมมือหรือไม่ ? สมาชิกที่ให้ความร่วมมือที่ดีท่านคิดว่าเกิดจากอะไร ? ส่วนผู้ที่ไม่ให้ความร่วมมือ ท่านคิดว่าปัญหาเกิดจากอะไร และมีวิธีการแก้ไขอย่างไร ?

5.4 การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น สมาชิกให้ความร่วมมือมากน้อยอย่างไร ? ท่านคิดว่าเกิดจากอะไรและมีแนวทางในการแก้ไขอย่างไร ?

5.5 การมีส่วนร่วมในการออกค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการน้ำ สมาชิกให้ความร่วมมือมากน้อยเพียงใด ? เพราะเหตุใด ? ส่วนผู้ที่ไม่ให้ความร่วมมือ ท่านคิดว่าเกิดจากอะไรและมีแนวทางในการแก้ไขอย่างไร ?

สำหรับผลการศึกษาที่ได้มานั้น ผู้วิจัยได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไป
2. รูปแบบและกระบวนการการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการบริหารจัดการน้ำ
3. ปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำและแนวทางแก้ไข

1. ข้อมูลทั่วไป

คลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งซ้าย เขื่อนแม่จัดสมบูรณ์ชล มีพื้นที่รับน้ำ จำนวนทั้งสิ้น 7,434 ไร่ ในเขตตำบลช่อแล จำนวน 2,644 ไร่ และตำบลแม่หอพระ จำนวน 4,790 ไร่ มีสมาชิกผู้ใช้น้ำจำนวน 1,176 ราย สมาชิกส่วนใหญ่มีการปลูกพืชตลอดทั้งปี ในฤดูฝนเกษตรกรนิยมปลูกข้าว เพื่อเก็บไว้บริโภคในครัวเรือน หากจะนำไปขายก็ต่อเมื่อเหลือจากการบริโภคแล้ว สำหรับในฤดูแล้ง เกษตรกรจะทำการปลูกข้าวนาปรัง พืชไร่ และ

พืชผัก เช่น กระเทียม ข้าวโพดหวาน ถั่วเหลือง ผักกวางตุ้ง เป็นต้น ซึ่งในการเพาะปลูกพืชฤดูแล้งเกษตรกรจะปลูกเพื่อขายเป็นรายได้ของครอบครัว

สำหรับ คลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งขวา เขื่อนแม่จัดสมบูรณ์ชล มีพื้นที่รับน้ำอยู่ในเขตตำบลบ้านเป้าและตำบลอินทจิล จำนวนทั้งสิ้น 17,592 ไร่ อยู่ในเขตตำบลบ้านเป้า จำนวน 8,050 ไร่ ตำบลอินทจิล จำนวน 9,542 ไร่ มีสมาชิกผู้ใช้น้ำจำนวน 1,949 ราย สมาชิกส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการปลูกพืช เช่นเดียวกันกับ คลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งซ้าย กล่าวคือ ในฤดูฝนจะปลูกข้าวไว้บริโภคในครัวเรือน ส่วนฤดูแล้งจะปลูกพืชเพื่อขายเป็นรายได้ของครอบครัว สำหรับพืชไร่และพืชผัก สมาชิกผู้ใช้น้ำคลองส่งน้ำฝั่งขวานิยมปลูก มันฝรั่ง กระเทียม และข้าวโพดหวาน ตลอดจนปลูกข้าวนาปรัง โดยเฉพาะในช่วงที่ผลผลิตข้าวมีราคาสูง

2. รูปแบบและกระบวนการการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการบริหารจัดการน้ำ

2.1 พื้นฐานการมีส่วนร่วม

จากการศึกษาพบว่า กลุ่มผู้ใช้น้ำคลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งซ้าย มีพื้นฐานในการร่วมมือกันมาตั้งแต่อดีต ด้วยการร่วมกัน จัดหาแหล่งน้ำเพื่อนำน้ำมาใช้ในการเกษตร

จากการสัมภาษณ์ นายดำรง ปัญญา นวน ตำแหน่งกรรมการด้านประชาสัมพันธ์กลุ่มผู้ใช้น้ำคลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งซ้าย ทราบว่าพื้นที่ทำการเกษตรของกลุ่มผู้ใช้น้ำ คลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งซ้าย เดิมเป็นพื้นที่ป่า ซึ่งเป็นแอ่งที่ราบลุ่มซึ่งแม่น้ำแม่จัดไหลมาบรรจบกับแม่น้ำปิง เป็นพื้นที่บริเวณฝั่งซ้ายของลำน้ำแม่จัดและแม่น้ำปิงราษฎรได้เข้ามาบุกเบิกเพื่อทำไร่อ้อย ไร่ยาสูบ ช่วงประมาณปีพ.ศ.2473 -2481 โดยเป็นการทำการเกษตรที่อาศัยน้ำฝนเพียงอย่างเดียว ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2481 – 2482 กลุ่มเกษตรกร นำโดย พ่ออู้อยู่ต้น ยาวิชัย ได้ปรึกษารือกันเพื่อจัดหาแหล่งน้ำมาใช้ในการเกษตร เนื่องจากเล็งเห็นว่าพื้นที่ดินบริเวณดังกล่าวเป็นที่ราบและมีความอุดมสมบูรณ์ น่าจะปลูกข้าวได้ จึงได้ร่วมมือกันสำรวจลำน้ำและลงมือสร้างฝาย ซึ่งมีลักษณะเป็นฝายชั่วคราว โดยการตีไม้หลักขวางลำน้ำ แล้วใช้หินใหญ่ถมเป็นแกนฝาย

พร้อมก็มาร่วมกันขุดลำเหมือง เพื่อชักน้ำไปสู่พื้นที่เพาะปลูก ในครั้งนั้นเกษตรกรต่างให้ความร่วมมือกันอย่างดีเยี่ยม จนทำให้การก่อสร้างฝาย และการขุดลำเหมืองสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี จนเกษตรกรสามารถทำนาในพื้นที่ดังกล่าวได้ จากการสอบถามถึงเหตุจูงใจที่ทำให้เกษตรกรให้ความร่วมมือกันด้วยดี พบว่าพื้นฐานของเกษตรกรทุกคนต้องการใช้น้ำเพื่อทำนาและมีความเชื่อมั่นในตัวผู้นำ สำหรับในส่วนของการบริหารจัดการน้ำ ช่วงระหว่าง ปี พ.ศ. 2482 ถึงปี พ.ศ. 2528 ก่อนที่การก่อสร้างเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล จะแล้วเสร็จ กลุ่มเกษตรกรต่างร่วมกันใช้น้ำและบำรุงรักษาเหมืองฝายเป็นประจำทุกปี มีการจัดทำข้อตกลงในการใช้น้ำ การบำรุงรักษาเหมืองฝายและแจ้งให้เกษตรกรทุกคนได้รับทราบแต่ไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรไว้ ซึ่งเกษตรกรทุกคน ต่างปฏิบัติตามข้อตกลงนั้นอย่างเคร่งครัดตลอดมา ด้วยจิตสำนึกในหน้าที่ความรับผิดชอบของตนเอง ในแต่ละปี ก่อนที่จะมีการซ่อมแซมบำรุงรักษาเหมืองฝาย ผู้นำจะตั้งชื่อเรียกประชุมเพื่อกำหนดวันไว้ล่วงหน้า ให้เกษตรกรทุกคนมีเวลาเตรียมตัว และจัดเตรียมอุปกรณ์ แต่ในความเป็นจริงแล้ว เกษตรกรทุกคนต่างรู้หน้าที่ความรับผิดชอบของตนเอง มีการเตรียมอุปกรณ์ต่าง ๆ ไว้แล้ว เมื่อถึงกำหนดวันนัดหมาย ต่างก็ไปทำหน้าที่ของตนเอง อย่างพร้อมเพียงกัน ในบางปีการซ่อมแซมบำรุงรักษาเหมืองฝาย อาจใช้เวลาเป็นแรมเดือนหรือมากกว่านั้น แต่ทุกคนก็ให้ความร่วมมือที่ดี ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน

สำหรับกลุ่มผู้ใช้น้ำคลองส่งน้ำฝั่งขวา มีพื้นฐานการมีส่วนร่วมในการลักษณะที่คล้ายๆ กันกับกลุ่มผู้ใช้น้ำคลองส่งน้ำฝั่งซ้าย จากการสัมภาษณ์ นายทวี ทองซำ ตำแหน่งประธานกลุ่มผู้ใช้น้ำคลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งขวา ทราบว่า พื้นที่ทำการเกษตรของกลุ่มฯ เป็นที่ราบเชิงเขาบริเวณฝั่งขวาของลำน้ำแม่งัด และอยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำปิง ในอดีตก่อนที่จะมีการก่อสร้างเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล กลุ่มเกษตรกรจะอาศัยน้ำจากลำห้วยบ้านเป่า และลำห้วยแม่แกนในการเพาะปลูก โดยเกษตรกรรวมกลุ่มกันสร้างฝายทดน้ำในลำห้วยดังกล่าว และทำการขุดลำเหมืองเพื่อชักน้ำไปสู่พื้นที่เพาะปลูกของตน ฝายที่กลุ่มเกษตรกรร่วมกันสร้างขึ้น มีลักษณะเป็นฝายชั่วคราวทำด้วยไม้ดอกเป็นหลักขวางลำห้วยแล้วใช้หินใหญ่ถมเป็นแกนฝาย ซึ่งตลอดความยาวของลำห้วยจะมีฝายอยู่ประมาณ 20 แห่ง กลุ่มผู้ใช้น้ำจากฝายแต่ละแห่งจะทำการคัดเลือกผู้นำกลุ่ม เรียกว่า

แก่เหมือง ซึ่งมักจะเป็นผู้ใหญ่บ้านของหมู่บ้านนั้น โดยแก่เหมืองมีหน้าที่ ในการประสานกับผู้นำฝ่าย ลูกอื่น ๆ ในลำน้ำสายนั้น ในการตกลงเรื่องการแบ่งปันน้ำ อีกทั้ง แก่เหมืองยังมีหน้าที่ในการตัดสินใจพิพาท ในการใช้น้ำระหว่างสมาชิกในลำเหมือง ของตนเอง และเป็นผู้กำหนดขนาดท่อส่งน้ำเข้ามา ตลอดจนการแบ่งปันน้ำ ตามความต้องการของสมาชิกในกลุ่มให้เพียงพอ อีกทั้งยังต้องทำหน้าที่ในการแจ้งข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ ให้แก่สมาชิกได้รับทราบ

การมีส่วนร่วมของกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำ ทั้ง 2 กลุ่ม จากการศึกษาพบว่า กลุ่มเกษตรกรเข้าร่วมด้วยความสมัครใจและเต็มใจ โดยพื้นฐานการเข้าร่วมส่วนใหญ่ เกิดจากความต้องการได้รับประโยชน์จากการใช้น้ำทำการเกษตร โดยเฉพาะการทำนา ซึ่งข้าวถือเป็นสิ่งจำเป็นลำดับแรก ๆ ของการดำเนินชีวิตในสังคมชนบท ในแทบทุกครัวเรือน จะต้องปลูกข้าวและเก็บข้าวไว้ในยุ้ง หรือ “ หลองข้าว ” เพื่อให้เพียงพอสำหรับบริโภคตลอดทั้งปี

การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในอดีต ส่วนใหญ่เป็นการเข้าร่วมกิจกรรมในการซ่อมแซมและบำรุงรักษาเหมืองฝาย ซึ่งจะทำปีละ 1 ครั้ง ก่อนการทำนาปี โดยใช้แรงงานจากทุกครัวเรือน ที่มีอาชีพทำนา แรงงานที่มาร่วมจะต้องเป็นแรงงานผู้ชายที่แข็งแรงเท่านั้น เนื่องจากงานซ่อมแซมบำรุงรักษาเหมืองฝายเป็นงานหนัก และยากลำบาก สำหรับครัวเรือนที่มีความจำเป็นไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ จะต้องจ้างแรงงานจากครัวเรือนอื่นไปทำหน้าที่แทน พฤติกรรมของการมีส่วนร่วมของกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ที่ทำการศึกษาคือ เป็นการแสดงออกถึงความสามัคคีในหมู่คณะไม่เอาัดเอาเปรียบกัน ถึงแม้จะเป็นงานหนักและเหนื่อยยาก แต่กลุ่มเกษตรกรส่วนใหญ่ก็มีความสุข และสนุกสนานในการทำงาน ด้วยทุกคนต้องการพบปะเพื่อนฝูง ต้องการแสดงความสามารถของตนเอง ตลอดจนต้องการได้รับการยกย่องชมเชยจากเพื่อนฝูง กิจกรรมในการซ่อมแซมบำรุงรักษาเหมืองฝาย ประกอบด้วย การไปตัดไม้ในป่าแล้วนำมาตอกเป็นหลักฝาย ทดแทนของเดิมหรือเสริมในส่วนที่ชำรุดเสียหายไป รวมทั้งการขุดลอกตะกอนดินในลำเหมืองตลอดทุกสาย เป็นต้น พฤติกรรมการให้ความร่วมมือของกลุ่มเกษตรกรดังกล่าว ส่วนหนึ่งมาจากปัจจัยสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวย กล่าวคือ พื้นที่ที่ทำการศึกษามีรากฐานมาจากสังคมชนบทดั้งเดิม ที่มีการพึ่งพาอาศัยกัน มีระบบ

ความสัมพันธ์แบบเครือข่าย มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งเรื่องส่วนตัวและส่วนรวม ประกอบกับชุมชนมีผู้นำที่เข้มแข็งเป็นที่เคารพนับถือและเกรงขามของสมาชิกทุกคน ดังคำบอกเล่าของ นายทวี ทองซ้ำที่ว่า “ป้อหลวงกำนัน สมัยตะกอน แม่แต่สบตำ เเฮยังบ่อกล้า” (ผู้ใหญ่บ้านกำนันในสมัยก่อน เราไม่กล้าแม่แต่จะสบตำ) ซึ่งระบบความสัมพันธ์ดังกล่าว ได้มีการสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน แต่ก็มีมีการปรับเปลี่ยนไปบ้างตามสภาพแวดล้อมและสังคมปัจจุบัน

2.2 รูปแบบของการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำ

สำหรับรูปแบบของการเข้าไปมีส่วนร่วม ในการบริหารจัดการน้ำ ผู้วิจัยขออธิบายในรายละเอียดดังนี้

1) การมีส่วนร่วมโดยตรง

เมื่อโครงการเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล ก่อสร้างแล้วเสร็จพร้อมระบบส่งน้ำและระบบกระจายน้ำในแปลงนาที่ทันสมัย กลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำเดิมยังคงรวมตัวกันและได้จัดตั้งกลุ่มเพื่อบริหารจัดการน้ำขึ้นใหม่ โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ได้แก่กลุ่มผู้ใช้น้ำคลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งซ้าย และกลุ่มผู้ใช้น้ำคลองสายใหญ่ฝั่งขวา มีการดำเนินงานบริหารจัดการในรูปแบบของคณะกรรมการบริหาร ซึ่งสมาชิกผู้ใช้น้ำร่วมกันคัดเลือกประกอบด้วย ประธาน รองประธาน เลขานุการ เหรัญญิก ปฏิคม ประชาสัมพันธ์ และกรรมการฝ่ายอื่น ๆ ตามความเหมาะสม

สมาชิกได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำ ได้แก่การเข้าร่วมประชุมตามที่คณะกรรมการได้นัดหมาย การร่วมกันขุดลอกคูคลองเป็นประจำทุก ๆ ปี การจ่ายเงินเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการน้ำ ในอัตราไร่ละ 20 บาทต่อปี ตลอดจนการจ่ายเงิน เพื่อจัดกิจกรรมในพิธีเลี้ยงผีฝ่าย ในอัตรา 20 บาทต่อคน ซึ่งประเพณีการเลี้ยงผีฝ่าย จะจัดขึ้นเป็นประจำทุก ๆ ปีในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนเก้า (ตามปฏิทินของภาคเหนือ) โดยผลัดกันเป็นเจ้าภาพ ระหว่างกลุ่มผู้ใช้น้ำคลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งซ้าย และกลุ่มผู้ใช้น้ำคลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งขวา สำหรับเงินที่เหลือจากการจัดงานจะนำเข้ามาสบทบเป็นกองทุนในการบริหารจัดการน้ำของกลุ่มต่อไป

2) การมีส่วนร่วมโดยอ้อม

จากการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่จะเป็นการเข้าร่วมประชุมร่วมกับคณะกรรมการในระดับโครงการชลประทาน โดยการมอบหมายให้ประธานและคณะกรรมการบริหารเป็นตัวแทนเข้าร่วมประชุม ส่วนสมาชิกจะเป็นผู้ให้การสนับสนุน หรือให้ความร่วมมือ เช่น ปฏิบัติตามมติหรือกฎเกณฑ์ที่คณะกรรมการบริหารได้ทำข้อตกลงร่วมกับเจ้าหน้าที่ชลประทานหรือคณะกรรมการจัดการชลประทาน

2.3 ขอบเขตการเข้าร่วม

ในด้านขอบเขตการเข้าร่วม ในการบริหารจัดการน้ำเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล จากการศึกษาพบว่าในการสมัครเป็นสมาชิกกลุ่มใช้น้ำ สามารถสมัครเป็นสมาชิกได้ตลอดทั้งปี ไม่มีการกำหนดช่วงระยะเวลา ผู้ที่มีความต้องการใช้น้ำสามารถติดต่อขอสมัครเป็นสมาชิกได้ ณ ที่ทำการของกลุ่ม ซึ่งพื้นที่รับประโยชน์ของตนเองตั้งอยู่

สำหรับในด้านการบริหารจัดการนั้น สมาชิกร่วมกันกำหนดให้คณะกรรมการมีวาระการดำรงตำแหน่ง คราวละ 2 ปี เมื่อครบวาระจะมีการประชุมคัดเลือกกันใหม่ แต่ถ้าหากกรรมการชุดเดิมสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ดี สมาชิกสามารถที่จะเลือกให้ดำรงตำแหน่งต่อไปได้เรื่อย ๆ

3. ขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล

จากการศึกษาพบว่า การที่สมาชิกได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล ทำให้สมาชิกเกิดความพึงพอใจในการจัดสรรแบ่งปันน้ำระหว่างสมาชิกในกลุ่มด้วยกัน สร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่คณะ มีความเห็นอกเห็นใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน สำหรับขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำ สามารถจำแนกได้ 4 ขั้นตอน ได้แก่

- 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
- 2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ
- 3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์
- 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

จากการศึกษาการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ของสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำ ในการบริหารจัดการน้ำ พบว่ามีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน โดยกระบวนการเริ่มตั้งแต่สมาชิกตัดสินใจเลือกคณะกรรมการบริหาร และคณะกรรมการบริหารกลุ่มผู้ใช้น้ำ จัดประชุมสมาชิกทั้งหมดเพื่อกำหนดกติกาในการใช้น้ำ การเก็บเงินค่าตอบแทนรายปี ตลอดจนกำหนดแผนการส่งน้ำ ซึ่งสมาชิกทุกคนต่างก็มีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วยเช่นกัน

สำหรับการพิจารณาเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง สมาชิกก็มีบทบาทที่สำคัญในการตัดสินใจ เช่น เมื่อปี พ.ศ.2552 สะพานน้ำช่วงที่ข้ามอาคารระบายน้ำล้นลูกเงิน ของเขื่อนแม่งัดฯ ซึ่งมีอายุการใช้งานมานานเกิดชำรุดเสียหาย จำเป็นต้องรีบทำการซ่อมแซม ถ้าหากไม่รีบดำเนินการซ่อมแซม อาจส่งผลให้เกิดความเสียหาย ต่ออาคารอื่น ๆ จนไม่สามารถส่งน้ำให้แก่พื้นที่การเกษตรได้ ฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 3 (เขื่อนแม่งัดฯ) ได้ประชุมชี้แจงถึงเหตุผลที่ต้องรีบซ่อมแซม และแจ้งระยะเวลาในการซ่อมแซมจนแล้วเสร็จประมาณ 2 เดือน ในช่วงเวลาดังกล่าว เขื่อนแม่งัดจะไม่สามารถส่งน้ำให้แก่พื้นที่การเกษตรของกลุ่มผู้ใช้น้ำคลองฝ่งขวาได้ จึงขอความร่วมมือจากสมาชิกผู้ใช้น้ำงดกิจกรรมการปลูกพืชในช่วงเวลาดังกล่าว ซึ่งสมาชิกร่วมกันพิจารณาและตัดสินใจงดปลูกพืชตามที่ ฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 3 (เขื่อนแม่งัดฯ) เสนอ

สำหรับโครงการอุโมงค์ส่งน้ำแม่งัด-แม่กวัง ซึ่งเป็นโครงการที่กรมชลประทานได้วางแผนเพื่อนำน้ำจากกลุ่มน้ำแม่งัด ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ ไปช่วยเหลือเกษตรกรในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กวังที่ขาดแคลนน้ำ ลักษณะของโครงการ เป็นการเจาะอุโมงค์ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 4.20 เมตร ความยาว 23 กิโลเมตร เชื่อมระหว่างเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชลและเขื่อนแม่กวังอุดมธารา เพื่อจะนำน้ำจากกลุ่มน้ำแม่งัดไปเติมในเขื่อนแม่กวัง ในขั้นตอนการดำเนินการโครงการอุโมงค์ส่งน้ำแม่งัด-แม่กวัง จะต้องมีการทำประชาคมติ ในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบ เกษตรผู้ใช้น้ำจากคลองส่งน้ำสายใหญ่ฝ่งซ้าย เขตตำบลช่อแล และตำบลแม่หอพระ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ก็เป็นประชาชนกลุ่มหนึ่งที่ได้รับผลกระทบ เมื่อเจ้าหน้าที่จากกรมชลประทาน ได้ลงพื้นที่อธิบายเหตุผล

ความจำเป็นในการก่อสร้างโครงการ พร้อมอธิบายถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นเมื่อมีโครงการดังกล่าว ตลอดจนให้ความมั่นใจว่ากลุ่มเกษตรกรในพื้นที่รับน้ำจากเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล จะไม่ได้รับความเดือดร้อนและยังคงสามารถใช้น้ำจากเขื่อนแม่งัดได้ตามปกติ สมาชิกผู้ใช้น้ำต่างร่วมกันพิจารณาและตัดสินใจให้ความเห็นชอบในโครงการดังกล่าว

การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน

การมีส่วนร่วมของสมาชิกผู้ใช้น้ำ ในการปฏิบัติงาน ด้านการบริหารจัดการน้ำ เขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล จากการศึกษาพบว่า สมาชิกต่างให้ความร่วมมือที่ดี เนื่องจากสมาชิกทุกคนต่างต้องการได้รับน้ำตามกำหนดเวลา และในปริมาณที่เพียงพอต่อความต้องการ ในการเพาะปลูกที่ได้วางแผนไว้ ดังนั้น การเข้าร่วมกิจกรรมที่คณะกรรมการบริหารกลุ่มผู้ใช้น้ำ กำหนดขึ้น เช่น การขุดลอกคูคลอง การกำจัดวัชพืชในคลองส่งน้ำ ตลอดจนการตรวจสอบความพร้อมของอาคารบังคับน้ำ อาคารแบ่งน้ำต่าง ๆ สมาชิกจึงเข้าร่วมด้วยความพร้อมเพียงกัน สมาชิกบางคนที่ติดภารกิจจำเป็น ไม่สามารถเข้าร่วมได้ก็จะจ้างผู้อื่นไปทำแทน หรือถ้าหากไม่สามารถหาคนไปทำงานแทนได้ สมาชิกผู้นั้นก็จะยินยอมเสียเงิน เป็นค่าทดแทนแรงงานในอัตรา 200 บาทต่อวัน โดยไม่มีการหลบเลี่ยงแต่ประการใด ทั้งนี้ เนื่องจากสมาชิกได้เล็งเห็นความจำเป็น ในการปฏิบัติงานดังกล่าว ซึ่งถ้าหากสมาชิกไม่ให้ความสำคัญของการขุดลอกคูคลอง ปล่อยให้มิมีตะกอน และวัชพืชในคลองส่งน้ำ ย่อมจะทำให้ประสิทธิภาพของคลองส่งน้ำลดลงสมาชิกผู้ใช้น้ำ อาจไม่ได้รับน้ำตามกำหนดเวลาที่ต้องการ หรือได้รับในปริมาณน้อย ไม่เพียงพอสำหรับการเพาะปลูก

คณะกรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำ จะกำหนดให้สมาชิกร่วมกัน ซ่อมแซมบำรุงรักษาเหมืองฝายและขุดลอกตะกอน ในคลองสายซอยและคูส่งน้ำ ปีละ 2 ครั้ง ก่อนการปลูกพืชฤดูฝนและพืชฤดูแล้ง โดยวันและเวลา คณะกรรมการบริหารจะเป็นผู้กำหนดและประกาศให้สมาชิกได้รับทราบล่วงหน้า ประมาณ 1-3 วัน ในการร่วมกันซ่อมแซมและขุดลอกตะกอนดินโดยเฉพาะคลองส่งน้ำสายซอย สมาชิกทุกคนที่รับน้ำจากคลองสาย

ดังกล่าว ต้องร่วมกันทำงานแล้วเสร็จตลอดทั้งสาย สำหรับคลองแยกซอยและคูส่งน้ำ เกษตรกรซึ่งเป็นสมาชิกผู้ใช้น้ำในกลุ่มดังกล่าว จะร่วมกันดำเนินการเฉพาะในกลุ่มของตนเอง ส่วนคลองส่งน้ำสายใหญ่หน้าที่การซ่อมแซมบำรุงรักษาจะอยู่ในความรับผิดชอบของกรมชลประทาน โดยโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แฝก-แม่จัด

การมีส่วนร่วมในการได้รับผลประโยชน์

จากการที่เกษตรกรผู้ใช้น้ำรวมตัวกันเป็นกลุ่มผู้ใช้น้ำ และมีการคัดเลือกคณะกรรมการ เพื่อบริการจัดการเรื่องการใช้น้ำ โดยที่กรรมการและสมาชิกจะร่วมกันพิจารณากำหนดหลักเกณฑ์การใช้น้ำในกลุ่มของตนเองเพื่อให้เกิดความเป็นธรรม โดยสมาชิกมีหน้าที่ให้ความร่วมมือสนับสนุนการบริหารงานของคณะกรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำ ทั้งในด้านการบำรุงรักษาคลอง การจ่ายเงินเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการน้ำ ตลอดจนการเข้าร่วมประชุมตามที่คณะกรรมการกำหนด ส่วนคณะกรรมการบริหารกลุ่มผู้ใช้น้ำ จะมีหน้าที่ในการประสานงานกับเจ้าหน้าที่ชลประทาน ตลอดจนหน่วยงานราชการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ในการบริหารจัดการน้ำ ประชุมร่วมกับเจ้าหน้าที่ชลประทาน ในการกำหนดแผนการปลูกพืชและแผนการส่งน้ำประจำปี ตลอดจนรับผิดชอบในการติดตามผลการส่งน้ำ ตั้งแต่ต้นคลอง จนถึงแปลงเพาะปลูกของสมาชิกผู้ใช้น้ำ

ผลประโยชน์ ที่สมาชิกได้รับจากการมีส่วนร่วมดังกล่าว ได้แก่ สมาชิกจะได้รับน้ำตามกำหนดเวลา และเพียงพอต่อความต้องการ โดยที่สมาชิกไม่ต้องเสียเวลาเฝ้าติดตามน้ำตั้งแต่ต้นคลอง ส่วนคณะกรรมการผู้ทำหน้าที่ ในการบริหารจัดการ ถือว่าเป็นผู้เสียสละทำงานเพื่อส่วนรวม แม้จะได้รับค่าตอบแทนจากสมาชิกผู้ใช้น้ำ แต่ก็เงินเพียงเล็กน้อย เฉลี่ยรายปี ในตำแหน่งประธานจะได้ ประมาณปีละ 1,200 บาท ตำแหน่งรองประธานฯ , เลขานุการ, เภรัญญิก ได้คนละ 1,000 บาท ส่วนตำแหน่งกรรมการได้คนละ 800 บาท ซึ่งคณะกรรมการทุกคนต่างก็ทำงานด้วยความเต็มใจ สิ่งที่คณะกรรมการได้รับจากการทำหน้าที่ คือ การยอมรับนับถือจากบรรดาสมาชิกผู้ใช้น้ำ ซึ่งเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อน ให้คณะกรรมการสามารถทำงานต่อไปได้

การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

ในการดำเนินงานของคณะกรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำ จะมีการกำหนดวาระการประชุมใหญ่ประจำปี ในการประชุมครั้งนี้จะเป็นการประเมินผลการปฏิบัติงานของคณะกรรมการ มีการสรุปรายรับ-รายจ่าย ในการดำเนินงานที่ผ่านมา มีการรายงานปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างปี เพื่อให้สมาชิกได้รับทราบและร่วมกันหาทางแก้ไข

4. ปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำและแนวทางแก้ไข

จากการศึกษาพบว่า กลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ที่ทำการศึกษามีการให้ความร่วมมือที่ดี ทั้งนี้เนื่องจากพื้นฐานการมีส่วนร่วม ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยอดีตก่อนการก่อสร้างเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล ประกอบกับเกษตรกรมีรากฐานมาจากสังคมชนบทดั้งเดิม ที่มีการพึ่งพาอาศัยกัน ปัญหาและอุปสรรคที่พบจากการสัมภาษณ์คณะกรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำ สามารถจำแนกได้ 5 ประเด็น ดังนี้

4.1 ปัญหาความร่วมมือในการปฏิบัติตามกฎระเบียบหรือข้อตกลง

เกษตรกรส่วนใหญ่ยังให้ความร่วมมือที่ดี เนื่องจากมีความรู้สึกสำนึกในหน้าที่ที่บรรพบุรุษได้เคยร่วมปฏิบัติสืบทอดกันมา อีกทั้งยังเป็นการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคม มีเพียงส่วนน้อยที่ยังฝ่าฝืนกฎระเบียบข้อบังคับ สาเหตุเกิดจากสมาชิกบางคนขาดความเชื่อถือและเคารพในตัวผู้นำหรือ ประธานกลุ่มผู้ใช้น้ำ อีกทั้งไม่ค่อยยอมรับกฎกติกาที่คณะกรรมการได้ตั้งขึ้น คนกลุ่มนี้ มักจะเป็นคนรุ่นใหม่ ไม่เคยซึมซับวิถีการดำรงชีวิตของคนรุ่นก่อนที่ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

ในการแก้ไขปัญหา คณะกรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำ ใช้วิธีชี้แจงทำความเข้าใจให้เห็นถึงความสำคัญในการปฏิบัติตามกฎ การใช้โทษและกฤษฎีกาปิดล้อมประตูน้ำป้องกันการแอบขโมยเปิดน้ำ ตลอดจนใช้มาตรการทางกฎหมายมาบังคับใช้

4.2 ปัญหาการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น

เกษตรกรส่วนใหญ่มักไม่ค่อยกล้าพูดในที่ประชุม เนื่องจากไม่คุ้นเคยในการแสดงออกต่อหน้าคนจำนวนมาก หรือกลัวว่าจะพูดผิด ตลอดจนกลัวว่ากลุ่มจะไม่ยอมรับความคิดเห็นของตน การแก้ไขปัญหาในเรื่องดังกล่าวเป็นเรื่องยาก เพราะคนกลุ่มนี้โดยปกติจะไม่กล้าแสดงออก แต่ถ้าหากต้องการได้ข้อเท็จจริงหรือข้อมูลจากคนกลุ่มนี้ ต้องใช้วิธีการถามเป็นรายบุคคลหรือไม่ก็ใช้วิธีให้ตอบแบบสอบถาม ตลอดจนการพูดคุยแบบเป็นกันเองตัวต่อตัว

4.3 ปัญหาในการเข้าร่วมประชุม

ส่วนใหญ่แล้วเกษตรกรมักให้ความสำคัญในการเข้าร่วมประชุม เนื่องจากต้องการรับรู้ข้อมูล ข่าวสารด้วยตนเอง เป็นการรักษาผลประโยชน์ของตน ด้วยสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำต่างให้ความสำคัญในเรื่องนี้ ซึ่งมีความจำเป็นต่อการประกอบอาชีพ สำหรับผู้ที่ไม่เข้าร่วมประชุม ส่วนใหญ่เกิดจากมีฐานะจำเป็นเร่งด่วน หรือสถานที่ประชุมอยู่ห่างไกลมากและไม่สะดวกในการเดินทาง รวมถึงการมีพื้นที่เพาะปลูกน้อย อีกทั้งคนกลุ่มนี้มักไม่ค่อยมีปัญหาในการปฏิบัติตามมติที่ประชุม มติออกมาอย่างไรก็จะปฏิบัติตามนั้น

ในการแก้ไขปัญหา คณะกรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำจะให้หัวหน้ากลุ่มย่อยของแต่ละกลุ่มทำการประชาสัมพันธ์ โดยเฉพาะการประกาศเสียงตามสายให้สมาชิกผู้ใช้น้ำได้รับทราบข้อมูลข่าวสารโดยทั่วกัน

4.4 ปัญหาความร่วมมือในการขุดลอกคูคลองและบำรุงรักษาเหมืองฝาย

ในปัจจุบันคณะกรรมการบริหารกลุ่มผู้ใช้น้ำ จะกำหนดให้สมาชิกร่วมกันบำรุงรักษาเหมืองฝายอย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง ด้วยการร่วมกันซ่อมแซมลำเหมืองและอาคารบังคับน้ำ ตลอดจนร่วมกันขุดลอกและกำจัดวัชพืชที่อยู่ในคูคลองส่งน้ำ กิจกรรมดังกล่าวสมาชิกให้ความร่วมมือกันดีมาก เนื่องจากสมาชิกได้รับประโยชน์โดยตรง สำหรับผู้ที่ไม่เข้าร่วมส่วนใหญ่เกิดจากมีฐานะจำเป็น แต่จะใช้วิธีจ้างผู้อื่นมาทำหน้าที่แทน ถ้าหากไม่สามารถจ้างคนมาแทนได้ก็จะยอมจ่ายเงินชดเชยแรงงาน ในอัตรา 200 บาท

ต่อวัน ในการบำรุงรักษาเหมืองฝายในแต่ละครั้ง ไม่พบการสร้างปัญหาที่ยุ้งยากให้แก่คณะกรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำ ตลอดจนสมาชิกแต่ประการใด

4.5 ปัญหาการมีส่วนร่วมในการออกค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการน้ำ

ในระเบียบข้อตกลงกลุ่มผู้ใช้น้ำ มีการกำหนดให้สมาชิกผู้ใช้น้ำจ่ายเงินค่าบริหารจัดการน้ำในอัตราไร่ละ 20 บาทต่อปี ซึ่งเงินจำนวนดังกล่าว ส่วนหนึ่งจ่ายเป็นค่าตอบแทนให้แก่คณะกรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำ ส่วนหนึ่งเก็บไว้เป็นเงินกองกลางสำหรับซ่อมแซมเหมืองฝาย ในการจ่ายเงินดังกล่าว สมาชิกส่วนใหญ่ให้ความร่วมมือที่ดี เนื่องจากเห็นว่าเป็นจำนวนเงินเพียงเล็กน้อย แต่สมาชิกจะได้รับความสะดวกในการใช้น้ำเพราะว่าจะได้รับน้ำตามกำหนดเวลา ในปริมาณที่เพียงพอสำหรับการเพาะปลูก อีกทั้งสมาชิกไม่ต้องเดินทางไปปิด-เปิดน้ำที่ต้นคลองซึ่งอยู่ห่างไกลและเสียเวลา สมาชิกผู้ใช้น้ำเพียงแค่อรับน้ำตามกำหนด ที่แปลงนาของตน ขึ้นตอนอื่น ๆ คณะกรรมการจะเป็นผู้ดำเนินการให้ทั้งหมด

สำหรับปัญหาการไม่ให้ความร่วมมือ พบว่ามีเพียงประมาณร้อยละ 1 ที่ไม่ยอมจ่ายเงินดังกล่าว ซึ่งคนพวกนี้เป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ ไม่เข้าใจประเพณีปฏิบัติที่คนรุ่นก่อนๆปฏิบัติสืบต่อกันมา คนเหล่านั้นมีความคิดว่ารัฐบาลเป็นผู้สร้างเขื่อนฯ ตลอดจนสร้างคลองส่งน้ำ เพื่อให้เขาได้ใช้น้ำ ทำไมต้องเสียค่าใช้จ่ายอีก

แนวทางแก้ไขปัญหา ผู้ให้สัมภาษณ์ทั้ง 10 คน มีความเห็นตรงกันว่าเรื่องดังกล่าวแก้ไขได้ยาก เนื่องจากเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงความคิดของคนเป็นเรื่องยาก และมีความละเอียดอ่อน ต้องอาศัยระยะเวลาในการสร้างความเข้าใจให้คนกลุ่มนี้

บทที่ 5

บทสรุป และข้อเสนอแนะ

การศึกษาการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการบริหารจัดการน้ำเขื่อนแม่จัดสมบูรณ์ชล ในพื้นที่ส่งน้ำคลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งซ้ายและคลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งขวา อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีพื้นที่การเกษตรรวม 25,026 ไร่ มีสมาชิกผู้ใช้น้ำ ซึ่งเป็นประชากรในการวิจัยในครั้งนี้ จำนวน 3,125 ราย ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มตัวอย่างในการสัมภาษณ์จำนวนทั้งสิ้น 10 คน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการบริหารจัดการน้ำ เขื่อนแม่จัดสมบูรณ์ชล อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ศึกษาปัญหาอุปสรรคของการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำ รวมทั้งศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหาอุปสรรคของการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำ โดยผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

1. กระบวนการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการบริหารจัดการน้ำ

กระบวนการการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการบริหารจัดการน้ำ มีพัฒนาการมาจากการที่เกษตรกรในเขตพื้นที่ตำบลช่อแลและตำบลใกล้เคียงได้เข้าไปจับจองพื้นที่บริเวณที่ราบลุ่มซึ่งเป็นจุดที่แม่น้ำแม่จัดไหลมาบรรจบกับแม่น้ำปิง ประมาณปี พ.ศ.2473 เพื่อทำเกษตรกรรม ตามวิถีชีวิตของคนชนบทในสมัยนั้น ในระยะเริ่มต้นของการบุกเบิกพื้นที่ เกษตรกรจะทำการเกษตรแบบต่างคนต่างทำตามกำลังความสามารถของตน และครอบครัว การทำการเกษตรในขณะนั้นจะอาศัยน้ำฝนเพียงอย่างเดียว ซึ่งจะให้ผลผลิตค่อนข้างต่ำและไม่แน่นอนแล้วขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำฝนในแต่ละปี ต่อมาจำนวนประชากรในพื้นที่ดังกล่าวเพิ่มมากขึ้นจนเกิดเป็นชุมชน สมาชิกในชุมชนมีความสัมพันธ์กัน และมีการร่วมปรึกษาหารือกันในกลุ่มเพื่อหาแนวทางนำน้ำจากลำน้ำแม่จัดมาใช้เพื่อทำนาข้าว จากนั้นจึงมีการร่วมกันสำรวจลำน้ำและก่อสร้างฝายพร้อมขุดลำเหมือง เพื่อนำน้ำไปสู่พื้นที่เพาะปลูกจนประสบความสำเร็จ มีการร่วมกันกำหนด

กติกการใช้น้ำและการบำรุงรักษาเหมืองฝาย เพื่อใช้เป็นแนวทางให้สมาชิกปฏิบัติ และใช้ประโยชน์ร่วมกันอย่างเป็นธรรมโดยความเสมอภาคมีการปฏิบัติสืบทอด ต่อเนื่องกันมาจนกระทั่งปัจจุบัน สอดคล้องกับการศึกษาของ ศุภชัย นิมมานเหมินท์ (2532) ซึ่งพบว่าระบบชลประทานแบบเหมืองฝายเป็นการสืบทอดทางวัฒนธรรมในการ จัดการระบบชลประทานแบบพื้นเมืองดั้งเดิมที่ใช้อยู่ในล้านนาไท

2. ปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำ และแนวทางแก้ไข

2.1 ด้านความร่วมมือในการปฏิบัติตามกฎระเบียบหรือข้อตกลง เกษตรกร ส่วนใหญ่ให้ความร่วมมือที่ดี มีเพียงส่วนน้อยที่ยังฝ่าฝืนกฎระเบียบข้อบังคับ สาเหตุเกิด จากสมาชิกบางคนขาดความเชื่อถือและเคารพในตัวผู้นำหรือ ประธานกลุ่มผู้ใช้น้ำ อีกทั้งไม่ค่อยยอมรับกฎ กติกาที่คณะกรรมการได้ตั้งขึ้น คนกลุ่มนี้ มักจะเป็นคนรุ่นใหม่ ไม่ เคยซึมซับวิถีการดำรงชีวิตของคนรุ่นก่อนที่ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

แนวทางการแก้ไข ใช้วิธีชี้แจงทำความเข้าใจให้เห็นถึงความสำคัญในการปฏิบัติตามกฎกติกา การเฝ้าระวังและใช้กฎเกณฑ์คัดค้านการแอบขโมยเปิดน้ำ ตลอดจนใช้มาตรการทางกฎหมายมาบังคับใช้

2.2 ด้านการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ปัญหาเกิดจากเกษตรกร ส่วนใหญ่มักไม่ค่อยกล้าแสดงความคิดเห็น โดยเฉพาะในที่ประชุมที่มีผู้คนจำนวนมาก เนื่องจากมีความกลัวว่าจะพุดผิด ตลอดจน กลัวว่ากลุ่มจะไม่ยอมรับความคิดเห็นของตนเอง

แนวทางในการแก้ไขทำได้ยาก แต่ถ้าหากต้องการได้ข้อเท็จจริงหรือข้อมูลจาก คนกลุ่มนี้ต้องใช้วิธีการถามเป็นรายบุคคลหรือใช้วิธีให้ตอบแบบสอบถาม ตลอดจนการ พุดคุยแบบเป็นกันเองตัวต่อตัว

2.3 ด้านการเข้าร่วมประชุม เกษตรกรส่วนใหญ่ให้ความร่วมมือที่ดีเนื่องจากต้องการรับรู้ข่าวสารด้วยตนเอง ผู้ที่ไม่เข้าร่วมประชุมเป็นเพียงส่วนน้อย เนื่องจากติดธุระจำเป็นเร่งด่วนหรือมีที่อยู่อาศัยอยู่ห่างไกลมาก

แนวทางในการแก้ไข ให้ผู้ที่ เป็นหัวหน้ากลุ่มย่อยของแต่ละกลุ่มทำการประชาสัมพันธ์ ให้สมาชิกได้รับทราบข้อมูลข่าวสารโดยทั่วกัน ทั้งการแจ้งข่าวโดยตรง และการประกาศเสียงตามสายของชุมชนหมู่บ้าน

2.4 ด้านความร่วมมือในการขุดลอกคูคลองและบำรุงรักษาเหมืองฝาย กลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำให้ความร่วมมือที่ดี ไม่มีปัญหาแต่ประการใด

2.5 ด้านการมีส่วนร่วมในการออกค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการน้ำ สมาชิกส่วนน้อยประมาณ 1 % ที่ไม่ให้ความร่วมมือ เนื่องจากขาดความเข้าใจในกระบวนการมีส่วนร่วมและความช่วยเหลือเกื้อกูลกันทางสังคม

แนวทางการแก้ไข เรื่องดังกล่าวต้องอาศัยระยะเวลาในการสร้างความเข้าใจ เนื่องจากเปลี่ยนแปลงความคิดของคนเป็นเรื่องยากและมีความละเอียดอ่อน

การอภิปรายผล

จากการศึกษากระบวนการการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการบริหารจัดการน้ำ ในเขตพื้นที่รับน้ำ คลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งซ้าย และ คลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งขวา เขื่อนแม่จันทน์ชล อำเภอมะแตง จังหวัดเชียงใหม่ มีประเด็นที่น่าสนใจดังนี้

1) การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อตกลง พบว่าเกษตรกรผู้ใช้น้ำส่วนใหญ่ให้ความร่วมมือที่ดี ในด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบ เนื่องจากเห็นว่าเป็นการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคม และสมาชิกมีความสำนึกในหน้าที่ที่บรรพบุรุษได้เคยร่วมปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่ในอดีต ประกอบกับสังคมชุมชนที่สมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำอาศัยอยู่มีรากฐานมาจากสังคมชนบทดั้งเดิมมีความเอื้ออาทร

ต่อกันจึงเป็นปัจจัยส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือระหว่างกัน สอดคล้องกับการศึกษาของ ทรงศักดิ์ มีชัย (2544) ที่สรุปไว้ว่า “ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวย เช่น สภาพบ้านเรือนที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เส้นทางการสัญจรภายในหมู่บ้านที่ค่อนข้างสะดวก ระบบเศรษฐกิจชุมชนที่อยู่ขึ้นดีประกอบด้วยชุมชนมีผู้นำที่เข้มแข็ง อีกทั้งสังคมหมู่บ้านมีรากฐานมาจากสังคมชนบทดั้งเดิมที่มีการพึ่งพาอาศัยกัน โดยมีระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติและการนับถือผีปู่ย่า จะเป็นระบบวัฒนธรรมที่เป็นกลไกควบคุมในสังคมให้มีการปฏิบัติต่อกันในทางที่ดีงาม มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในกิจกรรมต่างๆทั้งในเรื่องส่วนตัวและส่วนรวม”

สำหรับผู้ที่ไม่ให้ความร่วมมือมีเพียงส่วนน้อยซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ไม่ค่อยยอมรับกฎระเบียบและกติกาที่กลุ่มฯได้ร่วมกันตั้งขึ้น เนื่องจากขาดความเข้าใจในระบบการมีส่วนร่วมที่มีมาตั้งแต่ในอดีต การกระทำดังกล่าวแม้จะเกิดในคนส่วนน้อยแต่ก็จะสร้างปัญหาความขัดแย้งให้เกิดขึ้นกับคนหมู่มากได้ ดังนั้นผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายจะต้องช่วยกันหาแนวทางแก้ไขต่อไป

2) การมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมประชุม เกษตรกรซึ่งเป็นสมาชิกในกลุ่มผู้ใช้น้ำส่วนใหญ่ต่างให้ความสำคัญในการเข้าร่วมประชุม เนื่องจากต้องการรับรู้ข้อมูลข่าวสารด้วยตนเอง โดยเฉพาะภาวะปัจจุบันการสื่อสารที่มีความรวดเร็วฉับไว ทำให้เกษตรกรมีความตื่นตัวอย่างมาก อีกทั้งเป็นการรักษาผลประโยชน์ของตนเองด้วย ในการเข้าร่วมประชุมแต่ละครั้งนอกจากจะเป็นการแจ้งข่าวสารและทำความเข้าใจแล้วยังมักจะมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันจนเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ๆที่เรียนรู้ร่วมกัน สอดคล้องกับการศึกษาของ จิรายุ ทองเขอ่อน (2537) ซึ่งพบว่า “การได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่มีความสัมพันธ์ในทิศทางบวกกับการมีส่วนร่วมของเกษตรกร ในการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตร กล่าวคือ เกษตรกรที่ได้รับข้อมูลข่าวสารมากจะเข้ามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรมากกว่าเกษตรกรที่ได้รับข้อมูลข่าวสารน้อย ทั้งนี้เพราะผู้ที่มีความสนใจในการรับฟังข้อมูล

ข่าวสารจะมีบุคลิกของผู้ที่มีความตื่นตัว หมั่นศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ จึงมักให้ความสำคัญและเข้ามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตร”

สำหรับผู้ที่ไม่เข้าร่วมประชุม ส่วนใหญ่มักเป็นคนที่ไม่ค่อยสร้างปัญหาให้กับสมาชิกในกลุ่ม สามารถที่จะปฏิบัติตามได้ โดยมติที่ประชุมซึ่งเป็นเสียงส่วนใหญ่จะออกมาอย่างไรก็จะปฏิบัติตามนั้น สาเหตุหลักของผู้ที่ไม่ได้เข้าร่วมประชุมเกิดจากมีธุระจำเป็นเร่งด่วน หรือสถานที่ประชุมอยู่ห่างไกลมากไม่สะดวกในการเดินทางประกอบกับมีพื้นที่เพาะปลูกน้อย

การแก้ไขปัญหาในปัจจุบัน คณะกรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำจะให้หัวหน้ากลุ่มย่อยแต่ละกลุ่มทำการประชาสัมพันธ์ โดยเฉพาะการประกาศเสียงตามสายให้สมาชิกผู้ใช้น้ำได้รับทราบข้อมูลข่าวสารโดยทั่วกัน

ข้อเสนอแนะ

แนวทางการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำ เขื่อนแม่จัดสมบูรณ์ชล

1. เนื่องจากกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำ เขื่อนแม่จัดสมบูรณ์ชลมีพื้นฐานการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำมาอย่างยาวนาน สมาชิกส่วนใหญ่มีความเข้าใจในกระบวนการการมีส่วนร่วม ประกอบกับสังคมชุมชนเป็นสังคมที่มาจากสังคมชนบทดั้งเดิมที่มีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นเป็นเพียงส่วนน้อยที่เกิดจากความไม่เข้าใจและการสำนึกในความรับผิดชอบ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ผู้นำชุมชน ผู้ทรงคุณวุฒิ สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา ตลอดจนสถาบันครอบครัวต้องช่วยกันสร้างจิตสำนึกให้เกิดขึ้นในชุมชน ทั้งในระดับเยาวชนและบุคคลทั่วไป โดยเฉพาะสถาบันครอบครัวพ่อแม่ผู้ปกครองต้องปลูกจิตสำนึกให้แก่บุตรหลานของตนรวมทั้งประพฤติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี เพื่อให้การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของล้านนาไท ที่มีมาอย่างยาวนานสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

2. เนื่องจากในสังคมปัจจุบัน ยังให้การเคารพนับถือผู้สูงอายุและผู้เฒ่าในระดับต่างๆ ดังนั้น การที่ภาครัฐหรือผู้เกี่ยวข้องต้องการเห็นความยั่งยืนในการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการบริหารจัดการน้ำซึ่งมีอยู่คู่กับสังคมชนบทล้านนาไทมานานกว่า 700 ปี จะต้องมีการส่งเสริมและพัฒนาผู้นำให้เป็นผู้นำที่แท้จริง เป็นผู้นำที่มีศักยภาพ และที่สำคัญต้องเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง

3. ใช้โอกาสที่มีอยู่ในการสร้างความเข้มแข็งกลุ่มผู้ใช้น้ำ กล่าวคือ ในภาวะปัจจุบันสินค้าภาคเกษตรมีราคาสูง ประกอบกับรัฐบาลมีการประกันราคาผลผลิตทางการเกษตร ทำให้กลุ่มเกษตรกรให้ความสำคัญต่อกิจกรรมการเพาะปลูกตลอดจนให้ความสำคัญต่อการใช้น้ำ ซึ่งเป็นปัจจัยในภาคการผลิตที่สำคัญที่สุด ดังนั้น คณะกรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำและผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนต้องร่วมกันแก้ไขปัญหาข้อบกพร่องตลอดจนอุปสรรคต่างๆของการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำ เพื่อให้เกิดการใช้น้ำอย่างเป็นธรรมและยั่งยืน

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมีความเห็นว่าปัญหาและอุปสรรคการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการบริหารจัดการน้ำเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล แม้ปัจจุบันจะไม่เกิดปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อจัดการน้ำในภาพรวม แต่หากไม่ทำการปรับปรุงแก้ไขปัญหาลูกหลานเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากกลุ่มคนรุ่นเก่าที่ได้มีการสืบสานวัฒนธรรมการใช้น้ำของชาวล้านนาในอดีตเริ่มจะหมดไปคนรุ่นใหม่ได้เข้ามาแทนที่หากไม่ได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมเหล่านั้นอาจจะหายไปจากสังคมชนบทล้านนาและอาจส่งผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตของเกษตรกรล้านนาไทในอนาคตอันใกล้

บรรณานุกรม

กรมชลประทาน .(2546). *การจัดการชลประทานโดยเกษตรกรมีส่วนร่วม คู่มือสำหรับเจ้าหน้าที่ปฏิบัติ*. กรุงเทพมหานคร : สำนักอุทกวิทยาและบริหารน้ำ .

กรมส่งเสริมการเกษตร .(2548). *การบริหารจัดการน้ำและการพัฒนาการเกษตรในเขตชลประทาน*. กรุงเทพมหานคร : กองพัฒนาการเกษตรพื้นที่เฉพาะ .

กรณีการ์ เล็กบุญญาสิน .(2538). *เอกสารคำสอนกระบวนวิชาหัวข้อเฉพาะทางประวัติศาสตร์*. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, คณะมนุษยศาสตร์.

กุนทลี ภักธนกุล .(2551). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการลุ่มน้ำแม่สา อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่*. การค้นคว้าอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เจริญ เซาว์ประยูร .(2548). *การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรในเขตลุ่มน้ำฝาง จังหวัดเชียงใหม่*. การค้นคว้าแบบอิสระ : รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ .

จิรายุ ทองเขาอ่อน .(2537). *การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตร ในจังหวัดลำพูน*. การค้นคว้าแบบอิสระวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เจษฎา งามปะภาสม .(2551). *กระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาพฤติกรรมสุขภาพของเกษตรกรบ้านม่วงป้อก อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เฉลิมพล ศรีพงษ์ .(ม.ป.ป.). *เอกสารประกอบการบรรยายกระบวนวิชาระเบียบวิธีวิจัยและการใช้สถิติทางรัฐประศาสนศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, โครงการรัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต ภาคพิเศษ.

ทรงศักดิ์ มีชัย .(2544). *กระบวนการมีส่วนร่วมในชมรมผู้สูงอายุบ้านป่าขาม อำเภอปายจังหวัด แม่ฮ่องสอน*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต , มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ทวีทอง หงส์วิวัฒน์, บรรณาธิการ .(2527). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล.

ทัศนีย์ ปุวรรณ์ .(2550). รายงานการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โครงการส่งเสริมการจัดการความขัดแย้งของชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน จังหวัดลำพูน. เชียงใหม่ : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ .

นันทน์ภัท สืบสัมพันธ์ .(2548). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ : กรณีศึกษาลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ประทีป เรืองมัลย์ .(2541). การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทาน ของโครงการชลประทานเขื่อนแม่กวงอุดมธารา ในอำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน. การค้นคว้าแบบอิสระวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ปราโมทย์ ไม้กลัด .(2541). แนวทางการปรับปรุงระบบการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ. วันชูชาติ .(หน้า 18). กรุงเทพมหานคร: บูม คัลเลอร์ไลน์ บจก. .

รัชนก วิริยะอารีธรรม .(2549). ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการชลประทาน โครงการชลประทานแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ .

ศุภชัย นิมมานเหมินท์ .(2532). การจัดการชลประทานแบบพื้นเมืองของล้านนาไท(เหมืองฝายและพ่วง) : ปัจจัยที่มีผลต่อความร่วมมือของสมาชิกกลุ่มชลประทานราษฎร ในการจัดการ การใช้น้ำในพื้นที่อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สุกัญญา เรือนสอน .(2543). กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนรอบกว๊านพะเยาในการป้องกันการบุกรุกพื้นที่สาธารณะ. การค้นคว้าแบบอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สุภาวงศ์ จันทรวานิช .(2551). วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (พิมพ์ครั้งที่ 16). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

